НЕВДАЧА КОМІСАРА МЕГРЕ

Роман

1. ХАЗЯЙКА ПАНСІОНУ З КІЛБЕРН-ЛЕЙН ТА М'ЯСНИК З БУЛЬВАРУ КУРСЕЛЬ

Стукіт, що ним розсильний Жозеф попередив про свій намір увійти, був тихіший за шарудіння миші. Потім двері безшумно відчинилися, і краєм ока Мегре побачив знайому лисину в ореолі золотистих волосинок. "Немов той привид", — подумав він, не підводячи голови від купи досьє і не виймаючи люльки з рота. Розсильний теж мовчав, не наважуючись заговорити перший.

Уже цілий тиждень Мегре був не в гуморі і, щоб не накликати на себе патронового гніву, всі заходили до його кабінету лише навшпиньках. Комісара все дратувало, особливо погода. Такого мокрого, холодного та похмурого березня вже давно не бачив Париж.

Об одинадцятій ранку в усіх кабінетах Управління карного розшуку стояв такий самий морок, як на світанку в дні страти злочинців. До самого полудня горіли лампи, а о третій уже починало смеркати. Небо ніби прорвалось — невпинно мрячив густий і дрібний, як порох, дощ. Паркет рябів од мокрих слідів ніг, і ніхто не міг вимовити трьох слів, щоб не висякатись.

Газети з'явилися з фотографіями жителів передмістя, які поверталися додому на човнах по залитих водою вулицях, схожих на справжні ріки.

Того ранку, прибувши на роботу, комісар передусім запитав:

— Жанв'є прийшов?

— Хворий.

— А Люка?

— Дзвонила його жінка і сказала, що…

З кожним днем на роботу виходило все менше інспекторів, список захворілих нараховував уже цілі десятки, так що напохваті іноді не було й третини особового складу Управління карного розшуку.

Хоч комісарова дружина вбереглася від грипу, її мучив зубний біль. Дантист був безсилий полегшити муки пані Мегре, яка цілими ночами не склепляла очей і кусала собі губи, щоб не стогнати.

Краще б вона вже стогнала. Прокинувшись серед ночі, Мегре раптом відчував, що дружина лежить з розплющеними очима, затамувавши подих. Якийсь час він мовчав, боячись завдати їй зайвого болю, потім не втримувався, бурмотів:

— Чому ти не ковтнеш снотворного?

— Ти не спиш?

— Ні. Принести?

— Ти ж знаєш, що це мені не допомагає,

— А ти все-таки ковтни.

Він уставав і, босий, ішов до аптечки, діставав пілюлі, наливав склянку води, не в силі приховати тупого роздратування.

— Пробач мені, — зітхала жінка.

— Ти не винна.

— Я могла б піти до кімнати служниці.

На сьомому поверсі у них була невеличка кімната, яка майже завжди стояла порожня.

— То я піду…

— Ні.

— Тоді не звертай на мене уваги. Спи. В тебе завтра стільки роботи!

Справжньої роботи в нього не було, зате дрібних турбот не бракувало. Щодня газети рясніли нападками на поліцію у зв'язку з таємничим зникненням місіс Мюріел Брітт. Треба ж було, щоб ця ідіотська історія трапилась саме тепер!

Жінки зникають майже щодня. Їх часом знаходять, часом — ні, але жодна газета не приділяє цьому більше двох-трьох рядків.

Про зникнення Мюріел Брітт, проти звичаю, сурмили щонайдужче. Вона прибула до Парижа з Англії в одному з тих велетенських автобусів, до яких заповзятливі агенти туристських фірм в Англії, США та Канаді заганяють цілі гурти "леді та джентльменів", щоб майже задарма показати їм "столицю світу".

Того вечора туристи мали оглянути нічний Париж. Великий автобус помчав по залитому вогнями місту, раз у раз зупиняючись і вивергаючи свій галасливий вантаж — вже досить-таки підтоптаних добродіїв та добродійок — на Ринковій площі, на площі Пігаль, на вулиці Лапп, на Єлісейських полях, — усюди, де були бари, в яких напої по туристських талонах.

Під кінець екскурсії всі повеселішали, розчервонілись, тьмяні очі заблищали. На передостанній зупинці загубився один опецькуватий панок з намащеними вусами — рахівник із Сіті, але другого ранку його знайшли у готелі, в ліжку, де він безтурботно давав хропака.

А от із місіс Брітт усе сталося інакше. Як без угаву повторювали англійські газети, у неї не було жодних підстав зникати. Їй уже минуло п'ятдесят вісім років. Кощава, суха, із змарнілим від праці обличчям та тілом, вона була власницею невеличкого пансіону в провулку Кілберн-Лейн, десь у Вестенді в Лондоні.

Мегре не знав, який на вигляд той пансіон. Судячи з фотографій, це був невеличкий сірий будинок на кілька кімнат, де жили стенографістки та дрібні службовці, що тричі на день зустрічалися в їдальні за круглим столом.

Місіс Брітт була вдова. Її син служив десь у Південній Африці, а заміжня дочка жила в Єгипті поблизу Суецького каналу. Газетярі зазначали, що це була перша подорож до континенту, яку дозволила собі бідолашна жінка.

Звичайно, вона обрала Париж. Групою, по твердій ціні. Разом з іншими вона зупинилась у дешевому готелі біля вокзалу "Сен-Лазар", де за традицією проживали туристи третього класу.

Після нічної екскурсії місіс Брітт, як і всі інші туристи, пішла до своєї кімнати. Троє свідків запевняли, що чули, як вона зачинила за собою двері.

Другого ранку її не знайшли в номері, і відтоді ніхто не міг сказати, що з нею.

Невдовзі прибув сержант із Скотланд-Ярда і, зніяковіло відрекомендувавшись комісарові Мегре, делікатно почав розслідувати справу.

Менш делікатні англійські газети репетували про "бездарність французької поліції".

Мегре мовчав, йому не хотілось, щоб набули розголосу деякі подробиці, передусім те, що в номері місіс Брітт під матрацом, у шухлядах столу та за шафою було знайдено порожні пляшки від спиртних напоїв.

Після того, як одна вечірня газета надрукувала портрет місіс Брітт, до управління завітав бакалійник, в якого вона купувала спиртне.

— Ви не помітили в ній нічого особливого?

— Гм!.. Від неї завжди тхнуло вином… Якщо це тільки вино… Судячи з того, що вона в мене купувала, старенька віддавала перевагу джінові.

Чи вдавалась місіс Брітт до таємних пиятик у своєму пансіоні на Кілберн-лейн? Англійські газети не прохопилися про це жодним словом.

Слідом за бакалійником з'явився швейцар із готелю "Сен-Лазар".

— Я бачив, як вона спускалась по сходах, — розповів він. — Вона кудись страшенно поспішала і пройшла, не глянувши на мене.

— Вона вийшла з готелю?

— Так.

— В якому напрямку?

— Не знаю.

Згодом один поліцай бачив її перед баром на вулиці Амстердам — стара довго розглядала вивіску, не наважуючись увійти.

Оце й усе. Працівники Сюрте марно нишпорили по всіх закутках Парижа, дряпали якорями дно Сени — жодних слідів місіс Брітт, живої чи мертвої, виявлено не було.

Щоранку з Лондона дзвонив давній знайомий Мегре суперінтендент Пайк.

— Sorry[1], комісаре. Досі нічого нового?

Ця клята справа, завжди вологий одяг, калюжі від парасольок на підлозі і, нарешті, зубний біль пані Мегре — все це тримало комісара в стані страшенного нервового напруження, і всі бачили, що його може щомиті прорвати, аби був бодай найменший привід.

— В чому річ, Жозефе?

— Шеф хоче вас бачити, пане комісар.

— Скажи, що зараз прийду.

Для звіту було ще ранувато. Директор викликав його серед дня лише тоді, коли йшлося про щось справді важливе.

Дочитавши донесення, комісар ще раз ретельно натоптав та запалив люльку і попрямував до кабінету директора.

— Що нового, Мегре?

Замість відповіді, той лише знизав плечима.

— Кур'єр щойно приніс листа від міністра.

Просто "міністр" в директорових устах означало — "міністр внутрішніх справ", якому було безпосередньо підпорядковане Управління карного розшуку.

— Я слухаю.

— Об одинадцятій тридцять сюди приїде один добродій. — Годинник вибив чверть на дванадцяту. — Це пан Фюмаль, особистий друг міністра. Він щедро асигнував його на останніх виборах.

— Його дочка щось накоїла?

— В нього нема дочки.

— Тоді син?

— І сина нема. Міністр не пише, в чому річ. Здається, цей добродій хоче поговорити з вами віч-на-віч. Ви самі розумієте, що з ним краще не сперечатись. Нам доведеться робити те, чого він захоче.

Мегре ледве поворухнув губами, але було неважко зрозуміти, що слово, яке мало не зірвалось з його уст, починалося на літеру "г".

— Пробачте, комісаре, я сам розумію, що це робота не з приємних. Зробіть усе, що зможете. Останнім часом ми й так мали вдосталь неприємностей.

Опинившись у приймальні, Мегре зустрівся поглядом із Жозефом.

— Коли з'явиться цей Фюмаль, веди його просто до мене.

— Хто-хто?

— Фюмаль! Це його прізвище.

Він раптом подумав, що колись уже чув це прізвище та ще й, здається, у зв'язку з чимось вельми неприємним. Проте зараз він мав забагато неприємностей, щоб пригадувати додаткові.

— Аєвар на місці? — запитав він на порозі інспекторської.

— Ще не приходив.

— Хворий?

— Хто його зна. Не дзвонив.

Аєвара заступав Жанв'є, з іще червоним носом і землисто-сірим обличчям.

— Як твої хлоп'ята?

— Лежать із грипом.

Хвилин за п'ять Мегре почув, як хтось знов зашкрябав у двері його кабінету, і Жозеф якось невпевнено вимовив:

— Пан Фюмаль.

Не підводячи голови, Мегре пробурмотів:

— Сідайте.

Міцне дубове крісло жалібно заскрипіло під велетенською вагою гостя. Вмостившись, Фюмаль невдоволено зиркнув на комісара, немов здивований таким прийомом.

— Мені сказали, що ви хочете поговорити зі мною особисто. У чім річ?

На пальті гостя було лише кілька краплинок — він, безперечно, прибув машиною.

— Ви мене не впізнаєте?

— Ні.

— Подумайте.

— В мене є про що думати й без цього.

— Фердінанд.

— Який Фердінанд?

— Гладкий… Фердінанд Бум-бум.

Комісар не помилявся — згадка була неприємна. Це було так давно… В пам'яті раптом постали рідне село, школа, обличчя однокласників.

В той час батько Мегре був управителем поміщицького маєтку в Сен-Фіакрі, а батько Фюмаля — різником на сусідньому хуторі Катреван. Хлопці вчились в одній школі, навіть в одному класі. Бум-бумом його охрестили школярі — Фердінанд завжди був вайлуватим гладуном з таким же, як і тепер, брезклим, хворобливим обличчям.

— Згадали?

— Так.

— Скільки літ, скільки зим! Не дивно, що ви й забули про мене. А я знав, що ви стали детективом, — бачив ваші фото в газетах. До речі, ми ж були колись на "ти"!

— Що було, те загуло, — сухо відповів комісар, вибиваючи люльку.

— Як хочете. Ви читали листа від міністра?

— Ні.

— І вам ніхто нічого не казав?

— Казали.

— Зрештою, кожен із нас утяв, скільки вмів. Мій батько, правда, був не управителем, а простим різником. Мене вигнали з ліцею після п'ятого класу…

В ньому відчувалась затамована злість — і не стільки проти самого Мегре, як проти всього світу, проти життя, проти неба.

— А зараз сам Оскар — мій найкращий друг…

Оскар — міністр внутрішніх справ.

— Він мені дечим завдячує… Тож він і порадив мені звернутись до вас. "Іди, — каже, — поговори з Мегре. Він на цьому зуби з'їв. Я його віддам у твоє цілковите розпорядження… Покладись на мене".

Комісар мовчав, його важкий погляд немов прикипів до жовтого брезклого обличчя Фюмаля.

— Я ще пам'ятаю вашого батька, — вів далі той. — У нього були такі пишні рудуваті вуса, еге ж? Але сам худий, здається, сухотний… Шкода, що він не поладнав з моїм старим. Вони вдвох могли б такі справи вершити, що ой-ой-ой…

Нігті Мегре люто вп'ялися в долоні, але він стримався, хоч від останньої фрази гостя в ньому все немов заклекотіло: ці згадки були найболючіші.

Подібно до багатьох інших сільських різників, Луї Фюмаль, батько Фердінанда, торгував ще й товаром. Він навіть орендував пасовисько, щороку скуповуючи все нові луки.

Про його жінку, матір Фердінанда, по всій окрузі ходила лиха слава. Подейкували, що вона ніколи не носила панталон, бо, як сама казала, "поки їх спустиш, то й нагоду впустиш".

Невже в усіх людей на деяких згадках дитинства немовби лежить тінь?

Як управителю Еварісту Мегре довіряли продаж худоби. Він довго відмовлявся вступати у будь-які стосунки з Луї Фюмалем. Той наполягав, і одного дня Мегре погодився. Фюмаль прийшов до нього в кабінет і поклав на стіл своє старе заяложене портмоне, що мало не тріщало од асигнацій.

Малому Мегре вже минув восьмий, але того дня він був не в школі, а вдома, бо нездужав. Мати його була ще жива і, здається, саме поралась на кухні.

Раптом він почув грюкіт дверей і побачив, як до кімнати влетів батько. Він був чимось страшенно схвильований, без капелюха, з вологими від поту вусами.

— Цей падлюка Фюмаль... — вигукнув він.

— Що він зробив?

— Я спочатку навіть уваги не звернув... Коли він вийшов, я поклав гроші до сейфу, потім подзвонив графові і лише опісля помітив на столі під цигарницею дві асигновки. Ото свиня!

Мегре вже встиг забути, скільки там було грошей, але він ще добре пам'ятав нестримний гнів страшенно ображеного батька...

— Ось я його дожену...

— Але ж він поїхав бричкою.

— Дарма. Я візьму велосипед і...

Комісар не міг пригадати, що було далі, але відтоді з їхній родині ніхто не вимовляв імені Фюмаля інакше, як із лайкою. При зустрічі вони вже ніколи не вітались. Потім була ще одна подія, але Мегре міг тільки здогадуватись про неї. Здається, Фюмаль спробував викликати у старого графа недовіру до свого управителя, і батькові довелося боронитися.

— Слухаю вас.

— Ви щось чули про мене після школи?

В голосі Фердінанда Фюмаля звучала глуха погроза.

— Ні.

— Вам відомий трест "Об'єднана м'ясоторгівля"?

— Лише з назви.

Ці два слова йому доводилось читати на вивісках м'ясних крамниць по всьому Парижу, навіть поряд із його будинком, на бульварі Вольтера. Він чув також, що дрібні м'ясники не раз виступали проти "Об'єднаної м'ясоторгівлі", та марно.

— Це я. А що вам відомо про "Дешеве м'ясо"?

— Майже нічого. Здається, ще одна "мережа" в робітничих районах та на околицях.

— Знов-таки я! — мовив Фюмаль, визивно блиснувши очима. — Ви знаєте, скільки це мільйонів капіталу?

— Це мене не цікавить.

— В моїх руках також "Північні м'ясобойні" з центром у Ліллі і "Корпорація м'ясників" з конторами на вулиці Рамбюто.

Мегре глянув на величезну тушу, що ледве вміщалась у кріслі, і з губ його мало не зірвалось: "Та це ж справжня гора м'яса!" Проте він стримався, інтуїтивно відчуваючи, що тут пахне ще неприємнішою справою, ніж зникнення місіс Брітт. йому був ненависний Фердінанд Фюмаль. Це пояснювалося не тільки згадками про дитинство. Надто вже цей ділок був самовпевнений, сповнений почуття незмірної переваги над усіма простими смертними, і це не могло не ображати кожного, хто мав з ним справу.

А втім, у манерах і в погляді гостя відчувалась явна тривога, навіть переляк, які він марно силкувався приховати.

— Ви, мабуть, цікаві знати, чого я прийшов сюди?

— Не дуже.

Найкращий спосіб вивести таких типів із себе — це поставитись до них із цілковитим спокоєм та байдужістю. В погляді комісара не було ні запопадливості, ані цікавості, і це роздратувало Фюмаля.

— Чи знаєте ви, що в мене досить довгі руки, щоб дати по шиї будь-якому чиновникові?

— О!

— Навіть такому, який вважає себе незамінним.

— Це все, що ви маєте сказати?

— Ви могли помітити, що я прибув сюди як друг.

— І що далі?

— Ви ж з самого початку поставились до мене так…

— Ввічливо, пане Фюмаль.

— Гаразд, якщо ви так вважаєте! Я вирішив звернутись саме до вас тому, що не забув нашої колишньої дружби, а ви…

Вони ніколи не були друзями, навіть не товаришували. Взагалі, у Фердінанда Фюмаля в школі не було приятелів — він був страшенно відлюдькуватий, і всі однокласники його обминали.

— Дозвольте, в свою чергу, зауважити, що на мене чекає багато роботи.

— Я заклопотаний більш, ніж ви, і все-таки вибрав час, щоб сюди приїхати. Думав, що це краще, ніж приймати вас у себе…

Навіщо сперечатися? Він справді знав міністра, якому, напевне, не раз був корисний, не кажучи вже про дрібніших політиків. Це могло кепсько скінчитись.

— Вам потрібна допомога поліції?

— Ви вгадали.

— Слухаю вас.

— Сподіваюсь, все, що я тут говоритиму, залишиться між нами?

— Якщо тільки ви не вчинили злочину…

— Я не люблю жартів!

Мегре підвівся і, зціпивши зуби, підійшов до каміна, ледве стримуючись, щоб не виставити свого гостя за двері.

— На моє життя готується замах.

Комісар ледве не зронив: "Нічого дивного". Але знов примусив себе стриматись.

— Вже цілий тиждень я одержую анонімні листи, на які спочатку не звертав уваги. Люди, що досягли такого становища, як я, завжди викликають в інших заздрощі, а то й ненависть.

— Ці листи при вас?

Фюмаль витяг з нагрудної кишені таке ж товсте портмоне, як було колись у його батька.

— Ось перший. Конверт я порвав, бо не знав, що в ньому.

На жовтому папері друкованими літерами було написано олівцем:

"ТИ ЗДОХНЕШ".

Стримавши усмішку, Мегре поклав листа на стіл.

— А що в інших?

— Ось другий, одержаний наступного дня. Я зберіг конверт, на якому, як ви бачите, стоїть штамп поштового відділення, що біля Опери.

На такому ж аркуші паперу олівцем було написано:

"Я ЗДЕРУ З ТЕБЕ ШКУРУ".

Потім Фюмаль вийняв із конвертів і решту листів.

— А ось на цьому штамп зовсім не чіткий...

"ЛІЧИ СВОЇ ДНІ, ПАДЛЮКО".

— Чия це робота, як вам здається?!

— Стривайте. Листів усього сім, останній надійшов сьогодні вранці. Один із них відправлено з бульвару Бомарше, другий з поштамту на вулиці Лувр, третій — з авеню Терн.

Вони були майже однакові за змістом:

"ТОБІ ВЖЕ НЕДОВГО ЖИТИ".

"ПИШИ ЗАПОВІТ".

"ГАД".

І, нарешті, останній, який нічим не відрізнявся од першого:

"ТИ ЗДОХНЕШ".

— Ви довірите мені цю... кореспонденцію?

Здається, гість не помітив іронії в цьому запитанні.

— Якщо це допоможе вам виявити відправника, то, звичайно...

— Вам не здається, що це жарт?

— Люди, з якими я маю справу, не належать до жартунів. Що б ви про мене не думали, Мегре, я не з тих, кого легко залякати. Розумієте, не можна просуватись у житті, не наживаючи собі ворогів, але я їх ніколи не боявся і не і боюсь. На їхні погрози я завжди відповідав зневагою.

— Чому ж ви прийшли сюди?

— Тому що як французький громадянин я маю право вимагати у вас охорони моєї особи. Крім того, мені зовсім не хочеться бути підстреленим з-за рогу. Я казав про це Оскару, і він...

— Знаю. Отже, ви хочете, щоб ми призначили для вас охоронців?

— Це, по-моєму, ваш обов'язок.

— А також виявили автора анонімних листів?

— Якщо зможете.

— Ви нікого не підозрюєте?

— Нікого зокрема. Хіба що...

— Кажіть.

— Попереджаю, що я нікого не звинувачую. Це нікчема. Він, можливо, здатний на погрози, але виконати їх він не наважиться.

— Хто це?

— Його прізвище Гайярден, Роже Гайярден з кооперації "Дешеві товари".

— В нього є підстави ненавидіти вас?

— Я його пустив з торбами.

— Навмисне?

— Так. Після попередження.

— Навіщо?

— Тому що він став мені впоперек дороги. Я довів його до банкрутства і сподіваюсь посадити в тюрму.

— Ви знаєте його адресу?

— Вулиця Франсуа Першого, двадцять шість.

— Він теж м'ясник?

— Не професіональний, скоріше банківський ділок. Він оперує чужими грішми, я — своїми власними. В цьому вся різниця.

— Він жонатий?

— Так. Але його дружина тут ні до чого. Він живе з коханкою.

— Ви її знаєте?

— Раніше ми часто обідали втрьох.

— А ви жонаті, пане Фюмаль?

— Уже двадцять п'ять років.

— Чому ж ви не були вчотирьох?

— Моя дружина вже давно ніде не буває.

— Вона хвора?

— Не знаю. Каже, що хвора.

— Я дещо занотую...

Метре підійшов до столу, сів і взяв олівець.

— Ваша адреса?

— Я живу у власному будинку на бульварі Курсель, п'ятдесят вісім, навпроти парку Монсо.

— Чудовий район.

— Еге ж. Мої контори містяться на вулиці Рамбюто, біля ринку, та на площі Віллет.

— Зрозуміло.

— Я не кажу про бюро в Ліллі та в Інших містах.

— У вас великий штат?

— На бульварі Курсель п'ять чоловік.

— Є шофер?

— Так. Я й досі не вмію водити машину.

— А секретарі?

— Одна особиста секретарка.

— На бульварі Курсель?

— Еге ж. У неї там є власна кімната й кабінет, але вона супроводжує мене, коли доводиться виїздити до інших міст.

— Молода?

— Як вам сказати. Років тридцять.

— Ви спите з нею?

— Ні.

— А з ким?

Губи Фюмаля скривились у презирливій посмішці.

— Я чекав цього запитання. Що ж, гаразд! Так, у мене є коханка. Раніше було кілька. Її звуть Мартіна Жійю. Я наймаю для неї кімнату на вулиці Етуаль.

— За два кроки від вашого будинку?

— Природно.

— Коли й де ви з нею познайомились?

— Торік, в одному нічному кабаре. Вона дуже тиха на вдачу і майже завжди сидить удома.

— Гадаю, у неї немає підстав ненавидіти вас.

— Я теж так гадаю.

— В неї є інший коханець?

Фюмаль спалахнув.

— Якщо й є, то це мені невідомо, — вигукнув він. — Це все, що вас цікавить?

— Ні. Ваша дружина ревнива?

— Раджу запитати в неї особисто — з притаманним вам тактом!

— Якого вона походження?

— Донька м'ясника.

— Прекрасно.

— Що прекрасно?

— Нічого. Мене цікавило ваше безпосереднє оточення… Ви самі розбираєте пошту?

— Лише ту, яку одержую на домашню адресу.

— Це приватна кореспонденція?

— Більш-менш. Решта надходить до контор на вулиці Рамбюто та площі Віллет. Нею займаються мої службовці.

— Отже, ваша секретарка…

— Вона лише розпечатує листи й передає мені.

— Ви їй показували ці послання?

— Ні.

— Чому?

— Не знаю.

— А дружині?

— Теж ні.

— А вашій знайомій?

— Ні, ні, ні!!! Це все, що ви бажаєте знати?

— Сподіваюсь, ви не заперечуватимете, якщо я відвідаю ваш дім на бульварі Курсель? Під яким краще приводом?

— Скажете, що я повідомив вас про зникнення важливих документів.

— Можливо, доведеться відвідати контори?

— Говоріть те ж саме.

— Чи можу я зустрітись з мадмуазель Жійю?

— Не заперечую.

— Дякую.

— Це все?

— Від сьогодні ми почнемо стежити за вашим будинком. Охороняти вас особисто буде важче. Адже ви не сидите на місці. До речі, ви користуєтесь власною машиною?

— Так.

— У вас є зброя?

— Я ніколи не ношу зброї з собою, але в шухляді нічного столика у мене лежить пістолет.

— Ви з дружиною спите окремо?

— Вже десять років.

Мегре підвівся і глянув на двері, потім подивився на годинника. Фюмаль теж встав, насилу звільнившись від крісла.

— Правду кажучи, я не чекав, що ви мене так стрінете.

— Ви вважаєте, що я поводився некоректно?

— Цього не скажеш, але…

— Насамперед мене цікавить ваша справа, пане Фюмаль. Сподіваюсь, що з вами буде все гаразд.

Вже з коридора розлючений м'ясник коротко кинув:

— Бажаю вам того ж!

Мегре спересердя грюкнув дверима.

2. НЕДОВІРЛИВА СЕКРЕТАРКА ТА БАЙДУЖА ДРУЖИНА

Не встиг Мегре знову сісти за стіл, як до кабінету нечутною ходою ввійшов Люка з текою в руках. В повітрі враз запахло ліками.

— Ти його бачив? — похмуро запитав Мегре.

— Кого, патроне?

— Типа, який щойно вийшов.

— Я мало не напоровся на нього, але й не глянув з обличчя.

— Даремно. Якщо я не помиляюсь, тут ми матимемо більше мороки, ніж з англійкою.

Слово, що його вжив Мегре, було значно сильніше, ніж "морока". Настрій у нього був украй пригнічений. Він завжди ненавидів Фюмаля і не забув того зла, якого було заподіяно його батькові, але й не міг пробачити собі, що так ганебно піддався почуттям.

— Хто це? — запитав Люка, кладучи папери на стіл,

— Фюмаль.

— А, м'ясний король!

— Ти його знаєш?

— Мій тесть цілих два роки працював бухгалтером в одній із його контор.

— Ну, і якої він думки про нього?

— Він вирішив, що краще перейти на іншу роботу.

— Хочеш взятися за це? — Мегре простяг інспекторові пачку анонімних листів. — Про всяк випадок, покажи їх Моерсу.

В лабораторії вміють примусити який завгодно документ заговорити зрозумілою мовою. Моерс знав усі гатунки паперу, чорнила, можливо, навіть олівців. Не виключено також, що на листах будуть виявлені знайомі відбитки пальців.

— Що ми зробимо для його захисту? — запитав Люка, прочитавши листи.

— Не знаю. Спочатку пошли кого-небудь на бульвар Курсель. Скажімо, Ваше.

— Всередину будинку?

Мегре замислився.

Дощ перестав, але погода не стала кращою. Знявся холодний вологий вітер, який зривав капелюхи з перехожих і тріпав поли їхніх пальт.

Ті, що йшли по мосту Сен-Мішель, низько нахиляли голови, — ховаючи обличчя.

— Знадвору. Нехай візьме кого-небудь із собою, щоб краще ознайомитись з місцевістю. А ти піди і поглянь, чи нема чого цікавого в конторах на вулиці Рамбюто і площі Віллет.

— Ви гадаєте, що є справжня небезпека?

— В усякому разі, з боку самого Фюмаля. Якщо ми не виконаємо його бажання, він знов побіжить до міністра, і тоді нам не минути халепи.

— А що він хоче?

— Коли б я знав.

Це була правда. Мегре і досі не зовсім розумів, чого саме так настирливо домагався його давній знайомий.

— Ти обідатимеш удома?

Було вже за полудень, час обіду. Раніше Мегре завжди обідав дома, але за останній тиждень йому вже тричі довелося підживлятися в ресторанчику на площі Дофін: дружина була на прийомі в зубного лікаря. Їсти в самоті він не любив.

Люка згодився розділити товариство свого патрона. В ресторанчику, як завжди, біля стойки було кілька інспекторів, і комісар та його супутник зайшли з чорного ходу до маленької тильної кімнати з старомодною грубкою, де Мегре відчував себе майже як удома.

— Що ви скажете про рагу з білого м'яса? — запитав хазяїн.

— Кращого й не вигадаєш.

З вікна було видно, як на сходах будинку Управління карного розшуку якась жінка відчайдушно намагалася опустити задублену вітром сукню.

Мегре мовчки дивився у вікно.

Коли принесли закуску, він зітхнув і понуро буркнув:

— Не розумію…

Трапляється, що напівбожевільні чи маніяки пишуть листи на зразок тих, що їх одержав Фюмаль. Іноді вони навіть здійснюють свої погрози. Це здебільшого нещасні люди, які довго обмірковують свої плани помсти, потай від усіх.

Цей Фюмаль, безперечно, скривдив чимало людей, а багатьох образив своєю пихою.

Чого не розумів Мегре, то це мети його візиту, тієї визивної задирливості, з якою він поводився.

Чи, може, винен у цьому він сам? Можливо, не варто було згадувати стару неприязнь, що зародилась у Сен-Фіакрі.

— Патроне, сьогодні вам ще не дзвонили із Ярду?

— Ще ні. Подзвонять.

Офіціант приніс теляче рагу, яке у пані Мегре завжди так апетитно потопало у підливі. За хвилину комісара покликали до телефону. Дзвонити могли лише з управління.

— Так, я слухаю… Жанен? Чого вона хоче? Попроси трохи почекати… Ну, хвилин п'ятнадцять, не більше… Так… У приймальні.

Повернувшись до столу, він промовив:

— Його секретарка хоче поговорити зі мною. Вона зараз у нас.

— Їй було відомо, що її шеф збирався йти до поліції?

Мегре знизав плечима і взявся за рагу. Проти звичаю, він і в рот не взяв ні сиру, ні фруктів і, нашвидку випивши чашку кави, запалив люльку.

— А ти не поспішай. Роби так, як домовились, і тримай мене у відомі.

Здається, грип добрався й до нього. Під аркою управління вітер зірвав з нього капелюха, і його спритно впіймав на льоту розсильний.

— Дякую, старий.

Вже на другому поверсі крізь скло дверей він побачив у себе в приймальні високу біляву жінку років тридцяти, з правильними рисами обличчя, яка сиділа, поклавши руки на сумку, без жодних ознак нетерплячки.

— Це ви хочете говорити зі мною?

— Комісар Мегре?

— Пройдімо до кабінету… Сідайте…

Він зняв плащ, капелюх, сів за стіл і знов оглянув гостю. Не чекаючи запитань, вона спокійно промовила:

— Мене звуть Луїза Бурже. Я приватна секретарка пана Фюмаля.

— Давно?

— Три роки.

— Ви, здається, живете на бульварі Курсель в особняку вашого шефа?

— Майже так. Проте в мене є невеличка квартира на набережній Вольтера.

— Слухаю вас.

— Сьогодні вранці вас мав відвідати пан Фюмаль.

— Він повідомив вас про це?

— Ні. Але я чула, як він розмовляв по телефону з міністром внутрішніх справ.

— У вашій присутності?

— Так. Я ніколи не підслуховую під дверима.

— Ви хотіли говорити зі мною саме про цей візит?

Вона ствердно кивнула головою, глянула на годинник і не одразу відповіла:

— Пан Фюмаль не знає, що я тут.

— А де він зараз?

— У великому ресторані на лівому березі з кількома знайомими. В нього майже щодня подібні ділові зустрічі.

Мегре не заважав їй говорити і, дивлячись на гостю, думав, чому цій молодій стрункій, гарній жінці так бракує жіночності.

— Я не хочу марно забирати ваш час, пане комісар. Не знаю, що саме розповідав вам пан Фюмаль, але гадаю, що йшлося про листи.

— Ви їх читали?

— Два з них читала — перший і ще один. Перший тому, що я сама його розпечатала, а другий лежав розгорнутий на столі.

— Звідки ви знаєте, що їх було більше, ніж два?

— Через мої руки проходить уся пошта, і я легко впізнавала жовтий папір та друковані літери на конвертах.

— Фюмаль говорив вам про них?

— Ні.

Вона завагалась, проте аніскільки не збентежилась, хоч комісар не спускав з неї пильного погляду.

— Я гадаю, вам краще знати, що писав ці листи він сам.

Її щоки порожевіли, і було видно, що вона рада: найважче залишилось позаду.

— Чому ви так гадаєте?

— Тому, що, по-перше, одного разу я застала його, коли він писав такого листа. До його кабінету я завжди входжу не стукаючи. Це він так звелів. Він гадав, що я вийшла. Я щось забула, і коли повернулась, то побачила, як він виводить друковані літери на аркуші паперу.

— Коли це було?

— Позавчора.

— Як він поставився до вашої появи?

— Він одразу ж прикрив листа вимочкою. А вчора я поцікавилась, де він дістав папір та конверти. У нас ні на бульварі Курсель, ні на вулиці Рамбюто таких не водиться. Ви самі могли переконатись, це грубий папір, який продається пачками в бакалійних та тютюнових крамницях. Коли хазяїна не було, я почала шукати…

— І знайшли?

Вона відкрила сумочку і дістала звідти аркуш полінованого паперу та жовтуватий конверт.

— Де це лежало?

— На дні шухляди у старій шафі, де звалені нікому не потрібні справи. Туди, звичайно, ніхто не заглядає.

— Дозвольте запитати вас, мадмуазель, чому ви раптом вирішили прийти сюди?

Вона, мабуть, чекала цього запитання і тієї ж миті спокійно відповіла:

— Шукати захисту.

— Від кого?

— Від нього.

— Не розумію.

— Тому, що ви його не знаєте так, як я.

Вона й гадки не мала, що Мегре знав його набагато давніше од неї.

— Поясніть.

— Нема чого пояснювати. Він нічого не робить просто так, розумієте? Коли він уже не полінувався писати самому собі листи з погрозами, то, повірте, у нього є якась мета. Тим більше, що потім він звертається до самого міністра внутрішніх справ по допомогу і відвідує вас.

Мегре не знайшов, що їй заперечити.

— Ви вірите, пане комісар, що існують люди лихі від природи, для яких бути лихими — найбільша втіха?

Мегре вирішив за краще не відповідати.

— Ну от, він саме такий. Від нього залежать — посередньо чи безпосередньо — сотні людей, і він робить усе, що може, аби отруїти їм життя. Він дуже хитрий. Від нього важко що-небудь приховати, його управляючі одержують мізерну платню, і всі потроху шахраюють. Він це знає і лише чекає слушної нагоди, — щоб їх застукати на гарячому, коли вони менше за все цього чекають. В конторі на вулиці Рамбюто у нього цілих тридцять років служив один касир, якого він чомусь терпіти не міг. Але той не раз робив йому послуги і тому залишався на місці. Це був раб, який тремтів, коли бачив хазяїна. В нього було погане здоров'я і шестеро чи семеро дітей. Коли він зовсім занедужав, пан Фюмаль вирішив позбутися його, але так, щоб не платити жодного франка неустойки. Знаєте, що він вигадав? Якось уночі він пішов на вулицю Рамбюто, відімкнув сейф, ключі від якого були лише в нього та в касира, і витяг звідти певну кількість асигнацій. Потім, вранці, тишком-нишком засунув їх у кишеню касирового пальта, яке висіло в роздягальні, і наказав відімкнути сейф. Ви можете здогадатись, чим усе це скінчилось. Старий плакав, мов мале дитя, ставав на коліна. Це була страшна сцена. Пан Фюмаль до останньої хвилини погрожував викликати поліцію і так

залякав бідолаху, що той дякував, коли прощався. Тепер ви розумієте, чому я вирішила шукати захисту?

— Розумію, — прошепотів Мегре, хоч він, здавалося, думав про щось своє.

— Я вам навела лише один приклад, а їх безліч. Він не робить нічого без певної мети…

— Чи не здається вам, що вій боїться за своє життя?

— Безперечно. Він завжди боявся. Як це не дивно, але саме через це він заборонив мені стукати у двері. Коли він раптом чує стукіт у двері, то аж кидається.

— Отже, ви гадаєте, що є чимало людей, які мають серйозні підстави важити на його життя?

— Саме так.

— Це загалом ті, хто працює у нього?

— Не тільки. Це також ті, з ким він має справи. Він пустив на вітер десятки дрібних м'ясників, які відмовились продати йому свої крамниці. А зовсім недавно він зруйнував месьє Гайярдена.

— Ви його знаєте?

— Так. Це дуже порядна людина. Він мешкає в прекрасній квартирі на вулиці Франсуа Першого з коханкою, яка на двадцять років молодша за нього. Він непогано поставив справу і жив на широку ногу, поки пан Фюмаль не надумав створити "Асоціацію м'ясників". Вони бились цілих два роки, і нарешті месьє Гайярден змушений був просити пощади.

— Ви не любите вашого шефа?

— Ні, пане комісар.

— Чому ж ви у нього служите?

— Через Фелікса.

— Якого Фелікса?

— Шофера.

— Ви коханка шофера?

— Грубо кажучи, так. А взагалі, ми заручені і одружимось, як тільки зберемо досить грошей, щоб купити готель в околицях Ж'єна.

— Чому саме Ж'єна?

— Тому що ми обоє звідти.

— Ви знали одне одного ще до Парижа?

— Ні. Ми познайомились на бульварі Курсель.

— Пан Фюмаль знає про ваші наміри?

— Сподіваюсь, що ні.

— А про ваші стосунки?

— Цілком можливо. Від нього нічого не втаїш, і, напевне, він нас уже підстеріг. Досі він мовчав. Можливо, він заговорить тоді, коли це йому буде вигідно.

— Гадаю, що Фелікс поділяє ваші почуття щодо нього?

— Безперечно.

Їй не можна було закинути браку відвертості.

— Ви знайомі з пані Фюмаль?

— Звичайно. Вони вже давно як одружені.

— Яка вона з себе?

— Якою може бути жінка такого чоловіка, як пан Фюмаль? Він її тероризує.

— Що ви маєте на увазі?

— Пані Фюмаль ніколи не виходить з дому. Він кожного дня десь буває, з кимось зустрічається, сам щодня іде в гості і приймає у себе. А про неї він турбується менше, ніж про служницю. Вони ніколи не були разом ні в ресторані, ні в театрі, а влітку він завжди виряджає її до глухого гірського села — "на курорт".

— Замолоду вона була гарна?

— Ні. Вона дочка одного з найбагатших м'ясників у Парижі. Він жив у передмісті Сен-Оноре, а пан Фюмаль був тоді ще досить бідний.

— Як вам здається, вона переживає?

— Не думаю. Вона до всього збайдужіла, здебільшого спить, п'є, читає романи і лише вряди-годи ходить сама до найближчого кіно.

— Вона молодша за нього?

— Можливо, але цього не видно.

— Це все, що ви можете сказати?

— Так. А тепер мені краще піти звідси, щоб бути вже дома, коли він повернеться.

— Ви обідаєте вдома?

— Здебільшого.

— Зі слугами?

Вона знов злегка зашарілась і лише кивнула головою.

— Дякую вам, мадмуазель. Сьогодні я буду у вас.

— Ви йому не скажете, що…

— Не хвилюйтесь.

— А то він такий хитрюга.

— Я теж!

Мегре провів гостю поглядом аж до кінця довгого коридора, де вона повернула на сходи і зникла.

Якого дідька цей Фердінанд Фюмаль заходився сам собі писати листи з погрозами і в той же час вимагати захисту від поліції? На думку йому враз спала відповідь, але Мегре не любив занадто простих відповідей.

У Фюмаля було безліч ворогів. Деякі з них, безперечно, могли важити на його життя. Хто зна, чи не накоїв він чогось такого останнім часом, що його зненавиділи ще більше?

Він не наважився прийти в поліцію і заявити:

— Я мерзотник. Одна з моїх жертв може бажати моєї смерті. Захистіть мене.

Натомість він вдався до хитромудрих вигадок, приніс купу фальшивих анонімок, страхав іменем міністра… А що, як секретарка збрехала?

Мегре встав і, замислившись, рушив до сходів, що вели в лабораторію. Моерс був зайнятий, але підвів голову і усміхнувся до комісара.

— Ти щось знайшов?

— Відбитки пальців.

— Чиїх?

— Трьох людей. Спочатку якогось невідомого мені чоловіка з товстими короткими пальцями, потім ваші, а далі — Люка.

— Це все?

— Так. Звичайно, я не розглядав відбитки на конвертах, їх завжди багато, серед них і поштареві.

— Перевір, чи не відрізняється від решти цей аркуш і конверт.

Експертиза була коротка.

— Нічим, — відповів Моерс.

Повертаючись до свого кабінету, Метре відчув, що йому страшенно кортить послати під три чорти і самого Фюмаля, і його вигадки. Як можна організувати охорону людини, що гасає по всьому Парижу? Для цього не вистачить ніякої поліції.

— Падлюка! — пробурмотів він крізь зуби.

Невдовзі подзвонили. Ще один слід, по якому сподівались знайти місіс Брітт, нікуди не привів.

— Якщо мене питатимуть, — сказав він в інспекторській, — скажіть, що я повернусь за годину-дві.

Опинившись на вулиці, він зупинив таксі.

— Бульвар Курсель, п'ятдесят вісім.

Знов замрячило. По обличчях перехожих було видно, як їм остогидло чалапати по грязюці під холодним дощем.

Великий чотириповерховий особняк у стилі минулого сторіччя з заґратованими вікнами першого поверху, вузькими, мов бійниці, другого та третього поверхів і дубовими, оббитими міддю, дверима мав

похмурий непривітний вигляд. Мегре натиснув мідяну кнопку дзвоника, і швейцар у смугастій лівреї з золотими лампасами відчинив йому двері.

— Я хочу бачити пана Фюмаля.

— Його нема вдома.

— В такому разі я хотів би бачити пані Фюмаль.

— Не знаю, чи вона вас прийме.

— Скажіть, що прийшов комісар Мегре.

В колишній стайні, перетвореній на гараж, стояли два автомобілі, з чого можна було зміркувати, що у колишнього м'ясника їх аж три.

— Дозвольте провести вас…

По широких сходах з різьбленими бильцями Мегре піднявся до вестибюля другого поверху, де, немов вартові, застигли дві мармурові статуї. Швейцар показав рукою на важке, страшенно невигідне крісло в стилі ренесансу і побіг на третій поверх. Комісар сів.

Чекати йому довелось досить довго. В будинку панувала глибока тиша, яку лише іноді порушував приглушений шепіт голосів, що долинав згори, та цокання друкарської машинки: секретарка квапилась надолужити згаяний уранці час.

— Пані зараз вас прийме. Вона просить трохи почекати…

Швейцар зійшов униз, і лише за чверть години на сходах знов залунали чиїсь кроки, й Мегре побачив покоївку, яка спускалась до вестибюля.

— Комісар Мегре? Пані Фюмаль просить вас піднятися.

Атмосфера в будинку була не менш похмура, ніж у провінціальному суді. Тут було багато зайвого простору і мале життя, між розмальованими під мармур стінами виразне відлунювали голоси.

Покоївка провела Мегре до великого салону, посеред якого стояв чорний рояль, оточений принаймні півтора десятками крісел, оббитих вилинялим шовком. Тут знову довелось почекати, поки розчинились двері, впускаючи жінку в хатній сукні. Чорне волосся різко відтіняло біле брезкле обличчя з великими погаслими очима. Комісарові спочатку здалося, що до кімнати ввійшов привид.

— Пробачте, що я примусила вас чекати…

Голос у неї був рівний і байдужий, як у сновиди.

— Сідайте, прошу вас. Вам справді треба бачити саме мене?

Із розмови з Луїзою Бурже комісар знав, що пані Фюмаль зловживає алкоголем, але не думав, що в такій мірі. Погляд у жінки, яка сіла навпроти нього, був втомлений і застиглий, немов у сліпої.

— Сьогодні до мене завітав ваш чоловік. В нього є підстави гадати, що на його життя готується замах.

В її очах з'явилась ледь помітна тінь подиву:

— Ви щось знаєте про цю справу?

— Я не знаю нічого про жодну із його справ.

— А вам відомі його вороги?

Здавалось, це запитання не зразу дійшло до її свідомості.

— В нього повинні бути вороги, — нарешті промовила вона.

— Ви одружилися кохаючи?

Це запитання було надто складне для неї, і вона коротко відповіла:

— Не знаю.

— У вас є діти, пані Фюмаль?

Вона заперечливо похитала головою.

— Вашому чоловікові хотілось коли-небудь їх мати?

Вона повторила:

— Не знаю. — Потім додала: — Можливо.

Що ще можна було в неї запитати? Спілкуватися з нею було майже неможливо, немов вона жила в іншому світі чи немов між ними стояла товста скляна стіна.

— Здається, я перебив ваш відпочинок?

— Ні. Я не відпочивала.

— Мені залишається тільки…

Йому залишалось тільки попрощатися, і саме це він уже збирався зробити, коли двері раптом відчинились, і до салону влетів Фюмаль.

— Якого біса ви сюди припхались? — гарикнув він.

— Як бачите, я вирішив познайомитись з вашою дружиною.

— Мені сказали, що внизу один із ваших шпигів допитує моїх слуг. Тепер я бачу, що ви самі мучите мою жінку…

— Стривайте, пане Фюмаль! Ви ж самі звернулись до нас.

— Так, але я не дав вам права втручатись у моє приватне життя!

Мегре вклонився жінці, яка мовчки стежила за ними, нічого не розуміючи.

— Прошу вибачення, пані Фюмаль. Сподіваюсь, я вам не дуже набрид.

Господар дому пішов слідом за комісаром.

— Про що ви з нею розмовляли?

— Я запитав її, чи вона знає ваших ворогів?

— А вона що?

— Вона відповіла, що у вас повинні бути вороги, але що вона їх не знає.

— Це вас наблизило до розгадки?

— Ні.

— В такому разі…

— В такому разі доведеться почекати.

Мегре ледве стримався, щоб не запитати, навіщо Фюмаль пише сам собі анонімні листи: таке запитання було б передчасне.

— Ви ще когось хочете допитати?

— Це робить один із моїх інспекторів. Ви самі сказали, що він унизу. Взагалі, коли ви справді домагаєтесь захисту, було б набагато краще, якби вас усюди супроводжував хтось із наших людей. Який сенс охороняти ваш будинок, коли ви самі в цей час на вулиці Рамбюто або ще десь…

На сходах, крім них, нікого не було. Фюмаль скоса позирав на комісара, немов намагаючись розгадати, чи не ставить йому якої пастки цей надто незворушний поліцай.

— Коли це почнеться?

— Коли ваша ласка.

— Завтра вранці?

— Гаразд. Завтра вранці я сюди когось пришлю. О котрій годині ви звичайно виходите?

— Кожного дня по-різному. Завтра я маю бути о восьмій на площі Віллет.

— О пів на восьму тут буде інспектор.

Було чути, як відчинились і знову зачинились ворота.

На другому поверсі вони зіткнулись з маленьким лисим панком, одягнутим у чорне, з капелюхом у руці. Він зупинився і запитально поглянув спочатку на Фюмаля, потім на Мегре.

— Це комісар Мегре, Жозеф. Ми з ним розплутуємо одну справу, — мовив Фюмаль і, повернувшись до комісара, додав: — Жозеф Гольдман, мій радник і, я сказав би, моя права рука. Всі називають його месьє Жозеф.

Месьє Жозеф церемонно вклонився, тримаючи під пахвою чорну шкіряну теку, і показав зеленкуваті, з'їдені каріозом зуби.

— Я змушений попрощатися з вами, комісаре. Віктор відчинить вам двері.

Віктор — це швейцар у смугастій лівреї, який уже стояв, біля виходу.

— Отже, домовились — з завтрашнього ранку?

— Домовились, — відповів Мегре.

У нього ніколи ще не було такого відчуття нереальності всього довкола. Навіть будинок скидався на несправжній. Комісарові здалось, що похмурий швейцар, зачиняючи двері, глузливо сміється йому вслід.

Повернувшись до свого кабінету, він довго думав, кого послати завтра до будинку Фюмаля, і зупинився на Ляпуенті. За хвилину той стояв перед Мегре.

— Будь там о пів на восьму, — наказав комісар. — Не відставай від нього ні на крок. Їздитимеш у його машині. Цілком можливо, що він намагатиметься відкараскатись від тебе.

— Чому?

— Байдуже. Не дуже з ним розбалакуйся.

Він знову взявся до справи старої англійки, яку, за останніми відомостями, було помічено на дорозі до Мобежа. Були всі підстави гадати, що це знову помилка. Вони весь час натрапляли на хибний слід: Франція кишіла старими англійками.

Подзвонив Ваше, вимагаючи інструкцій.

— Що я маю робити? Де краще бути — в будинку чи ла вулиці?

— Як хочеш.

— Хоч і дощить, мені більше подобається на вулиці.

Ще один, кому атмосфера будинку на бульварі Курсель не припала до серця.

— Опівночі тебе змінять.

— Гаразд, патроне. Дякую.

Мегре вечеряв удома. Тієї ночі у жінки вже не боліли зуби, і він міг спокійно спати аж до пів на восьму. Як звичайно, йому подали в ліжко чашку кави. Він відпив ковток і глянув у вікно на похмуре, свинцево-сіре небо.

Щойно він увійшов до ванної, як задзвонив телефон. До нього долинув голос дружини.

— Так, так... Зараз покличу, месьє Ляпуент.

Це означало катастрофу. Саме зараз Ляпуент мав бути на бульварі Курсель. Якщо він дзвонить...

— Алло... Я слухаю.

— Патроне, трапилось...

— Він мертвий?

— Так.

— Від чого?

— Не знаю. Можливо, отруєння. Рани не видно. Я навіть не встиг розглянути. Лікар ще не прийшов.

— Зараз я буду!

Він таки не помилявся. Від цього Фюмаля можна було чекати лише халепи.

3. КОЛИШНІЙ БРАКОНЬЄР ТА МЕШКАНЕЦЬ ЧЕТВЕРТОГО ПОВЕРХУ

Мегре почав нашвидку голитись. На серці в нього було тяжко. Він уже дорікав собі за те, що не міг стримати особистої відрази до Фюмаля, і раптом подумав, чи не завадило це йому виконати свій обов'язок. Адже м'ясник прийшов до нього шукати захисту. Щоправда, він був настроєний надто войовниче, вплутав у цю справу самого міністра та навіть намагався залякати ним комісара.

Йому не слід було зважати на це і спокійно робити своє діло. А він полінувався. Замість одразу перевірити всі входи й виходи будинку на бульварі Курсель, він відклав це на завтра, як і детальний опит слуг.

Звичайно, він послав інспектора стежити за будинком.

З пів на восьму, коли б Фюмаль був живий, Ляпуент ходив би за ним, мов тінь, тоді як Люка спокійно опиту вав би службовців на вулиці Рамбюто.

Невже він діяв би інакше, коли б до нього звернувся не цей пихатий м'ясник, з яким у нього з дитинства були особисті рахунки, а хтось інший з великих ділків Парижа?

Перед тим, як поснідати, він подзвонив до прокуратури, потім до Сюрте.

— Ти не забув викликати машину? — запитала пані Мегре, яка в такі хвилини намагалася бути нижче трави, тихше води.

Великі бульвари були майже порожні. Поодинокі чорні постаті вигулькували з метро і, зігнувшись, розбігалися по під'їздах. Перед знайомим будинком на бульварі Курсель стояла машина з червоним хрестом. Двері відчинились, як тільки комісар торкнувся дзвоника.

Вчорашній швейцар ще не встиг поголитись, але вже був одягнутий у свою смугасту ліврею. В нього були густі брови, і Мегре раптом відчув, що мимоволі намагається щось пригадати.

— Де це? — запитав він.

— На другому поверсі, в кабінеті.

Підіймаючись сходами, він подумав, що згодом треба буде взятись за цього загадкового Віктора. В передпокої його чекав Ляпуент.

— Я помилився, патроне. Даруйте. Коли я вперше його побачив, рана була непомітна.

— Він не отруєний?

— Ні. Лікар повернув його долілиць, і на спині, супроти серця, виявилась величезна рана. Стріляли, очевидно, впритул.

— Де його дружина?

— Не знаю. Вона ще не спускалась.

— А секретарка?

— Вже, мабуть, там. Ходімте. Я вже, здається, трохи орієнтуюся в цьому будинку.

Вони проминули величезний салон, в якому пахло пусткою і сирістю, потім по червоному килиму в коридорі пройшли повз невеликий кабінет, де, притулившись до вікна, стояла Луїза Бурже. Вони мовчали. Секретарка зустріла Мегре стривоженим поглядом — її явно непокоїло, як поставиться до неї комісар після вчорашнього візиту до Сюрте.

— Де він? — коротко запитав Мегре.

Вона показала на двері.

— Там.

За дверима вони побачили ще один кабінет, просторіший за перший, з червоним килимом на підлозі і меблями в стилі ампір. Долі, біля крісла, простяглося нерухоме тіло, над яким навколішках стояв лікар. Мегре бачив його вперше.

— Мене повідомили, що йдеться про постріл впритул.

Лікар кивнув головою на знак згоди. Комісар уже встиг помітити, що небіжчик був одягнутий не в піжаму, а в той самий костюм, що й напередодні.

— О котрій годині це сталося?

— Як на перший погляд, то десь близько півночі, між одинадцятою та дванадцятою вечора.

Мегре мимоволі пригадав село Сен-Фіакр, шкільне подвір'я, гладкого хлопця, якого ніхто не любив і якого всі звали Бум-бум.

Перевернувши небіжчика, лікар надав йому химерної пози — він ніби вказував витягнутою рукою в куток, де стояла пожовкла мармурова німфа.

— Ви гадаєте, що смерть настала відразу?

Глянувши на рану, в якій легко вмістився б кулак, Мегре зрозумів, що запитання було зайве. Але він відчував себе не в гуморі. Ця справа була не схожа на жодну іншу.

— Його дружину сповістили?

— Напевне.

Він вийшов до сусідньої кімнати і поставив те ж запитання секретарці.

— Так, — відповіла Луїза. — Ноемі вже ходила до неї.

— Вона ще не спускалась?

Він починав усвідомлювати, що тут все було не так, як у нормальній родині.

— Коли ви його бачили востаннє?

— Минулого вечора, коло дев'ятої...

— Він покликав вас?

— Так.

— Навіщо?

— Щоб продиктувати листи. Стенограма у мене в блокноті. Я їх ще не друкувала.

— Важливі листи?

— Нічого особливого. Йому часто спадало на думку диктувати ввечері.

Їй не треба було нічого додавати, щоб Мегре зрозумів дівчину: якщо хазяїн викликав її сюди після робочого дня, то лише з однією метою — принизити. А втім, кого він тільки не намагався принизити за своє життя?

— В нього були відвідувачі?

— При мені не було.

— Він на когось чекав?

— Так. Йому подзвонили по телефону, і після цього він сказав, що я можу йти спати.

— Це о котрій годині?

— Було вже пів на десяту.

— Ви зразу пішли спати?

— Еге ж.

— Сама?

— Ні.

— Де міститься ваша кімната?

— Там, де й інших слуг, — над колишніми стайнями, які тепер правлять за гаражі.

— Крім пана Фюмаля та його дружини, в цьому будинку ніхто не спить?

— Якщо не рахувати Віктора, ніхто. Він спить внизу, на першому поверсі.

— Це той швейцар?

— Він також лакей, сторож та кур'єр.

— Він жонатий?

— Наскільки мені відомо, ні. Він живе в маленькій кімнатці з круглим віконцем, що виходить у вестибюль.

— Дякую вам.

— Що я маю робити?

— Чекати. Коли прийде пошта, принесете її мені. Цікаво, чи там буде ще один анонімний лист.

Йому здалось, що секретарка зашарілась, але впевненості в нього не було. На сходах почулись чиїсь кроки. Потім до кімнати ввійшли заступник прокурора та молодий судовий слідчий на прізвище Планш, з яким Мегре ще не мав нагоди працювати. Слідом за ними увійшов секретар. Невдовзі після них з'явились інспектори поліції.

Луїза Бурже весь час стояла біля вікна у своєму кабінеті, чекаючи вказівок, і саме до неї звернувся перегодом Мегре:

— Хто розмовляв з пані Фюмаль?

— Ноемі.

— Це її особиста покоївка?

— Ні, вона прибирає третій поверх. У пана Фюмаля була спальня — поряд з кабінетом.

— Підіть подивіться, що робиться нагорі, — мовив Мегре і, помітивши вагання секретарки, додав: — Чого ви боїтесь?

— Нічого.

Було принаймні дивно, що дружина небіжчика і досі не спустилася до місця пригоди і що нагорі так тихо.

Після появи Мегре Ляпуент, нікому про це не кажучи, нишпорив по спальні Фюмаля, шукаючи зброю. Це була велика простора кімната, обставлена в стилі ампір, з широким розстеленим ліжком, на якому лежала наготована піжама та халат.

Крізь вузькі вікна до будинку ледве проникало світло, і довелось увімкнути лампи; фотографи тут і там клацали апаратами, в кутку перешіптувалися поміж собою представники прокуратури, чекаючи, поки прибуде лікар-криміналіст.

— У вас є якісь здогадки, Мегре?

— Жодних.

— Ви його знали?

— Я знав його ще по школі, і вчора він завітав до мене. Щоб домогтися захисту з нашого боку, він скористався протекцією самого міністра.

— Захисту проти кого?

— Він кілька днів підряд одержував анонімні листи з погрозами.

— Ви нічого не зробили?

— Тут усю ніч стояв один інспектор, а другий мав охороняти його цілий день.

— Схоже на те, що вбивця взяв його пістолет.

Ляпуент теж нічого не знайшов. Заклавши руки в кишені, комісар зійшов униз по сходах і зазирнув у маленьке кругле віконце, про яке йому говорили.

Він побачив невеличку кімнатку з розстеленим ліжком, дзеркальною шафою, газовою плиткою, столом з телефоном та етажеркою з кількома книгами. Посеред кімнати, осідлавши стілець, сидів швейцар і застиглими очима дивився перед себе.

Комісар тихенько постукав. Швейцар здригнувся і якийсь час дивився на Мегре, кліпаючи очима. Потім встав і відчинив двері.

— Ви впізнали мене? — запитав він із страхом і недовірою на обличчі.

У Мегре ще з учорашнього дня було враження, що він його десь бачив, але не міг пригадати, де саме.

— А я вас одразу впізнав.

— Хто ти?

— Ви мене, мабуть, не пам'ятаєте, бо я був зовсім малий, коли ви поїхали…

— Поїхав звідки?

— Та з Сен-Фіакра, звичайно! Ви не пригадуєте Ніколя?

Мегре його дуже добре пам'ятав. Це був старий п'яниця, який наймитував на різних фермах, а по неділях дзвонив у церкві. Він жив у халупі край лісу, і казали, що він їсть круків та тхорів.

— Це мій батько.

— Він ще живий?

— Ні, давно помер.

— А ти відколи в Парижі?

— Хіба ж ви не читали в газетах? Та навіть мій портрет надрукували. У мене в селі були неприємності. Лиш потім зрозуміли, що я зробив це ненавмисне.

В нього було низьке чоло і цупке, мов щетина, волосся.

— Розкажи докладніше.

— Я браконьєр, це факт. Цього я не заперечував.

— Ти вбив лісника?

— Він завжди мене підстерігав. Їй-бо, того разу я його не помітив. Я полював на козу і раптом почув шелест в кущах…

— А як ти надумався приїхати сюди?

— Я не надумався.

— Тебе розшукав Фюмаль?

— Еге ж. Йому потрібна була надійна людина. Ви ніколи не буваєте в селі, але там вас не забули, вами пишаються, вірте мені. А він, коли розбагатів, повернувся й купив графський маєток.

У Мегре стиснулось серце — навіть те місце, де він народився, було опоганене Фюмалем.

— Розумію, — пробурмотів він.

Чи не був це метод у Фюмаля — оточувати себе людьми, яких він міг завжди тримати в руках? Йому був потрібний не стільки швейцар, як постійний охоронець, як бульдог, і заради цього привіз до Парижа молодика, що дивом уникнув гільйотини.

— Він підсунув хабара прокуророві?

— Звідки це вам відомо?

— Відповідай.

— Ви, може, знаєте, як його звати?

Мегре не знав. Проте навряд чи це щось важило зараз.

— Розповідай, що трапилось учора ввечері.

— Нічого не трапилось. Хазяїн не виходив.

— Коли він повернувся?

— Коло восьмої години. Він хотів вечеряти вдома.

— Сам?

— Ні, з мадмуазель Луїзою.

— Машина була поставлена в гараж?

— Так. Вона й зараз там.

— Секретарка їсть завжди із слугами?

— Це їй приємно… Через Фелікса.

— Всі знають про її стосунки з Феліксом?

— Хіба важко помітити?

— Твій хазяїн теж знав?

Віктор мовчав.

— Ти йому розповів?

— Він якось сам мене запитав…

— І ти йому сказав?

— Еге ж.

— Наскільки я розумію, ти доповідав йому про все, що робилося в домі.

— Він мені за це платив.

— Повернімось до вчорашнього вечора. Ти виходив з цієї кімнати?

— Вечерю мені принесла Жермен.

— Як і щовечора?

— Так.

— Це одна з прислужниць?

— Так.

— Котра саме?

— Та, що старша.

— Більше ніхто не приходив?

— Месьє Жозеф. Він повернувся о пів на десяту.

— Отже, він тут живе?

— А ви не знали?

Мегре не мав жодного сумніву щодо цього.

— Розкажи докладніше. Де його кімната?

— В нього не кімната, а ціла квартира на четвертому поверсі. Це колишня мансарда, але кімнати там більші, ніж над гаражем. Раніше в них жили слуги.

— Відколи він там?

— Не знаю. Коли я приїхав сюди, то вже застав його.

— А ти давно тут?

— П'ятий рік.

— Де обідає цей месьє Жозеф?

— Майже завжди в кафе на бульварі Батіньоль.

— Він жонатий?

— Здається, вдівець.

— Він завжди ночує вдома?

— Завжди, коли не у відрядженні.

— Він часто виїздить?

— Так. Йому доручено контроль за філіями в провінції.

— Ти кажеш, що він повернувся о котрій годині?

— Приблизно о пів на десяту.

— Він нікуди не виходив?

— Ні.

— Був ще хтось?

— Месьє Гайярден.

— Звідки ти його знаєш?

— Він учащав сюди раніше — поки не посварився з хазяїном. Потім він перестав з'являтись, а вчора…

— Ти його пустив нагору?

— Хазяїн подзвонив мені і звелів пропустити.

— Це було о котрій годині?

— Коло десятої. Точніше не скажу — я звик визначати час по сонцю і забуваю глянути на годинник.

— Скільки часу він залишався нагорі?

— Хвилин п'ятнадцять.

— Як ти його випустив, коли він спустився?

— Я натиснув кнопку у себе на столі. Двері в нас відчиняються автоматично.

— Ти бачив, як він проходив?

— Звичайно,

— В його вигляді ти не помітив нічого незвичайного?

Якусь мить Віктор вагався.

— Як вам сказати? У вестибюлі завжди темнувато, а я був далеко од вікна.

— Отже, ти не знаєш, у якому він був настрої?

— Звичайно, ні.

— Хазяїн не дзвонив тобі пізніше?

— Чого він мав дзвонити?

— Відповідай на запитання.

— Ні… Здається, ні… Стривайте… Ні… Я ще проглянув газету, погасив світло і ліг спати.

— Отже, після того, як пішов Гайярден, ніхто більше не приходив?

Віктор мовчав.

— Це не так?

— Це так, звичайно… Але, можливо, це й не так… Важко за кілька хвилин усе розповісти. Не знаю, чи відомо вам, що… Вони вам нічого не казали?

— Хто "вони"?

— Ну, мадмуазель Луїза, Ноемі чи Жермен…

— Хтось міг увійти в дім без твого відома?

— Певна річ!

— Хто?

— По-перше, хазяїн, який міг вийти й повернутись. Ви не помітили маленьких дверцят з вулиці Проні? Це колишній чорний хід, і в хазяїна є ключ.

— Він ним часто користувався?

— Не думаю. Не знаю.

— В кого ще є ключ?

— По-моєму, у месьє Жозефа. Я не раз бачив, як він виходив з дому вранці, хоч напередодні ввечері я його не впускав.

— У кого ще?

— Напевне, у його любки.

— Кого ти маєш на увазі?

— В останньої його полюбовниці — така маленька, чорнява. Не знаю, як її звуть. Вона живе на вулиці Етуаль.

— Вона була тут минулої ночі?

— Я ж вам сказав, що не знаю. Мене вже раз так допитували, коли скоїлася ця історія з лісником. В мене від тих допитів в голові замакітрилось, і я такого наговорив, чого ніколи й не було. Мене навіть розписатись примусили, а потім підсунули під ніс.

— Ти любив хазяїна?

— Хіба вам не байдуже?

— Ти відмовляєшся відповідати?

— Ні, просто я кажу, що це, крім мене, нікого не стосується.

— Як знаєш.

— Я це тому кажу, що…

— Розумію.

Краще було не наполягати, і Мегре неквапливо піднявся на другий поверх.

— Пані Фюмаль все ще не спускалась? — запитав він секретарку.

— Вона не може його бачити, перш ніж його покладуть в труну.

— Як вона себе почуває?

— Як завжди.

— Вона не була здивована?

Луїза Бурже знизала плечима. Вона була більше схвильована, ніж напередодні, і Мегре кілька разів помітив, що вона кусає нігті.

— Я не знайшов ніякої зброї, патроне. Просять вашого дозволу перевезти тіло на експертизу до інституту судової медицини.

— Що каже слідчий?

— Він не заперечує.

— В такому разі нехай везуть.

Сходами пройшов Віктор з пачкою листів у руках, прямуючи до кабінету секретарки.

— Дай сюди! — зупинив його Мегре.

Листів було менше, ніж він сподівався. Напевне, більша частина кореспонденції Фюмаля надходила до контори на вулиці Рамбюто.

Мегре відразу впізнав жовтуватий конверт. Він озирнувся і зустрівся поглядом з Луїзоїо Бурже.

Адресу було написано олівцем. Всередині, на аркушику цупкого паперу, чорніли лише два слова:

"ПОПЕРЕДЖАЮ ВОСТАННЄ".

Це вже скидалося на кепський жарт.

В цю мить Фердінанд Фюмаль, лежачи на носилках, назавжди залишав свій особняк на бульварі Курсель, прямуючи до чорної закритої машини, що чекала на нього біля головного входу до парку Монсо.

— Знайди мені в телефонному довіднику месьє Гайярдена з вулиці Франсуа Першого.

Секретарка подала Ляпуентові довідник.

— Роже? — запитав він.

— Так. Попроси його до телефону.

Інспектор набрав номер.

— Алло, я слухаю! — почулося в трубці.

Говорила жінка.

— Пробачте, що я турбую вас, мадам. Я хотів би поговорити з месьє Гайярденом. Так… Що? Його немає?

Ляпуент кинув запитальний погляд на комісара.

— Це терміново… Ви не знаєте, де він? Часом не в конторі? Ні? Кудись поїхав?.. Будь ласка, не кладіть трубки.

— Запитай, чи не знає вона, де він ночував?

— Алло! Чи не можете ви сказати, де він провів минулу ніч?.. Ні… Коли ви його бачили востаннє?.. Ви разом вечеряли?.. В ресторані "Фуке"? І розійшлись о котрій? На початку десятої?.. Ви не знаєте, куди він пішов після цього? Не сказав… Розумію. Так… Дякую. Ні, ні. Нічого не треба переказувати…

Він поклав трубку і повернувся до Мегре.

— Як я розумію, це не його жінка, а коханка, і він їй ніколи не доповідає про свої плани.

Два інспектори, які вже давно приїхали, розмовляли з представниками судової медицини.

— Нев'є, ти їдь на вулицю Франсуа Першого… Адреса в довіднику… Гайярден. Спробуй дізнатись, який у нього багаж… Дістань фото. Повідом його прикмети в усі аеропорти та вокзали…

А втім, це було б надто просто — Мегре не йняв цьому віри.

— Ви знали, що Гайярден мав учора ввечері прийти до вашого шефа? — запитав він у Луїзи Бурже.

— Я вже вам казала, що хтось подзвонив, і він відповів: "Гаразд".

— В якому він був настрої?

— Як завжди.

— Месьє Жозеф часто заходив до нього вечорами?

— Досить часто.

— Де він зараз?

— Мабуть, у себе.

Месьє Жозеф, можливо, справді був у себе хвилину тому, але зараз всі раптом побачили його постать у коридорі. Він ішов повагом. Порівнявшись з Мегре, запитав:

— Що трапилось?

Серед усієї цієї веремії його спокійний голос пролунав страшенно неприродно.

— Ви нічого не чули? — похмуро запитав Мегре.

— А що? Де пан Фюмаль?

— Він умер.

— Що ви сказали?

— Я сказав, що він умер, його тіло вже в іншому місці. Ви міцно спите, месьє Жозеф!

— Я сплю, як усі.

— Ви з самого ранку нічого не чули?

— Я чув, як хтось увійшов до пані Фюмаль. Її спальня під моєю.

— А о котрій годині ви лягли спати вчора ввечері?

— Приблизно о пів на одинадцяту.

— Коли ви вийшли від шефа?

Спантеличений месьє Жозеф усе ще не розумів, що відбувається навколо нього.

— Чому ви мене про це запитуєте?

— Тому що Фюмаля вбито. Ви були в нього вчора після вечері?

— Я в нього не був, але я його бачив, коли повернувся додому.

— О котрій годині?

— О пів на десяту. Можливо, трохи пізніше.

— А що потім?

— Нічого. Я піднявся до себе, з годину попрацював і ліг спати.

— Ви не чули пострілу?

— На четвертому поверсі не чути, що тут відбувається.

— У вас є пістолет?

— У мене?! Та я зроду зброї в руках не тримав! Я навіть в армії не служив через погане здоров'я.

— Ви знали, що у Фюмаля був пістолет?

— Він сам мені його показував.

У спальні, в шухляді нічного столика, під паперами нарешті знайшли автоматичний пістолет бельгійського виробництва. Ним, видно, ніколи не користувались, отже, ця знахідка нічого не важила.

— Вам теж було відомо, що Фюмаль когось чекав?

В цьому будинку ніхто не відповідав одразу: після кожного запитання наставала пауза; кожний немов повторював його у думці, перш ніж зрозуміти.

— Кого чекав?

— Не робіть з себе дурника, месьє Жозеф! До речі, як ваше справжнє ім'я?

— Жозеф Гольдман. Пан Фюмаль рекомендував мене, коли ми з вами познайомились.

— Що ви робили до того, як почали служить у Фюмаля?

— Двадцять два роки я був судовим виконавцем. Що ж до моєї служби у пана Фюмаля, то ви не зовсім точно висловились. Я був для нього не слугою і не службовцем, а скоріше другом і порадником.

— Тобто ви допомагали йому обходити закон у його махінаціях?

— Обережно, пане комісар. У нас є свідки.

— Ну й що?

— Глядіть, щоб вам не довелось відповідати за ці слова.

— Що вам відомо про візит Гайярдена?

Старий якусь хвилину кусав тонкі, як нитки, губи.

— Нічого.

— Гадаю, вам також нічого не відомо про панночку на ім'я Мартіна, що живе на вулиці Етуаль. До речі, у неї, здається, як і у вас, є ключ від чорного ходу.

— Я не цікавлюсь жінками.

Ледве минуло півтори години, відколи Мегре переступив поріг цього будинку, але йому вже здавалось, що він задихається в його затхлій атмосфері, і комісарові закортіло знов опинитися на вулиці і вдихнути на повні груди бодай холодного і мокрого, зате свіжого повітря. Я вас попрошу нікуди не виходити.

— Отже, я не зможу побувати сьогодні в конторі на Рамбюто? Але ж там всі чекають моїх розпоряджень. Ви, мабуть, забуваєте, що від нас залежить постачання м'ясом всього Парижа! Подумайте, на що ви…

— До контори вас супроводитиме мій інспектор.

— Як це розуміти?

— Як вам завгодно, месьє Жозеф! Як вам завгодно!

Його страшенно дратував цей тип. Він повернувся і пішов до великого салону, де представники прокуратури вже складали протокол. Побачивши комісара, судовий слідчий Планш запитав:

— Ви її бачили?

Мегре зрозумів, що йдеться про пані Фюмаль.

— Ще ні.

Доведеться йти до неї. Доведеться також допитати Фелікса та слуг. Доведеться ще знайти Роже Гайярдена і допитати цю Мартіну Жійю, у якої, можливо, був ключ від бічних дверей.

Потім доведеться ще докладніше опитати всіх службовців в конторі на вулиці Рамбюто та площі Віллет.

На душі в нього було сумно. Ця справа не віщувала нічого доброго з самого початку. Фюмаль прийшов у поліцію просити захисту. Комісар не повірив йому, і ось Фюмаль вмирає від пострілу в спину. Цікаво, чи дзвонив уже директорові міністр внутрішніх справ. ' А тут ще це клята англійка мов крізь землю пішла.

Луїза Бурже здалеку стежила за ним, явно намагаючись розгадати, про що він думає, а думав він саме про неї. Чи справді вона бачила, як її хазяїн писав сам собі листи?

Що, коли це не так?

4. П'ЯНА ЖІНКА І ФОТОГРАФ З КОШАЧОЮ ХОДОЮ

Коло тридцяти років тому, коли, щойно одружившись, Мегре працював секретарем районного поліційного відділку, до нього в обідню перерву приходила дружина. Обоє нашвидку підживлялись, щоб якомога довше походити вулицями та бульварами Парижа. Мегре раптом пригадав, як одного разу, навесні, вони гуляли в цьому самому парку Монсо, який тепер чорнів за вікнами Фюмалевого особняка.

Тоді по алеях походжало більше няньок, ніж тепер, і майже всі вони були одягнуті в однакові чепурні платтячка з білими фартушками. Вони штовхали поперед себе кумедні дитячі коляски у формі ландо або сиділи зграйками на яскраво-жовтих лавках. Якась стара пані у великому, прикрашеному фіалками капелюшку годувала голубів.

— Ось коли я стану комісаром... — пожартував він.

І обоє глянули туди, де за позолоченими списами огорожі вишикувалися розкішні особняки. Яким щасливим і гармонійним здавалось їм тоді життя, що текло за цими стінами!

Зараз він не міг дивитись на них без глухої душевної відрази. Кому, як не комісарові карного розшуку, краще знати, скільки брехні і підступності, скільки горя і сліз, скільки відчаю і людських трагедій ховають за собою ці жовті бундючні мури! Якими наївними лубковими малюнками виглядали після всіх цих років його юнацькі уявлення про щасливе життя багатіїв!

Відтоді комісарові не раз довелося побувати всередині цих будинків, але ніде йому не дихалось так важко, як ось тут, де було море фальшу, лицемірства, — від апартаментів месьє Жозефа до сторожки швейцара, що, до речі; був зовсім не швейцаром, а браконьєром у лівреї, вбивцею, з якого зробили сторожового пса.

А що воно насправді за один, цей плюгавий месьє Жозеф, шахрай з освітою юриста?

А ця мадмуазель Луїза Бурже, яка прагнула відкрити готель у Ж'єні і заради цього збиралась вийти заміж за шофера?

І чи не найбільш загадковий із них це сам колишній м'ясник, який, мов той отруйний павук, усе своє життя невтомно снував тенета інтриг, поки сам у них не заплутався.

Вже минула десята, коли Мегре, залишивши своїх колег на другому поверсі, почав повільно підійматись на третій. Опинившись у великому порожньому салоні, де стояло десятків півтора крісел, він кашлянув, сподіваючись, що хтось вийде.

Ніхто не вийшов. Навкруги панувала тиша. Він рушив до напіввідчинених дверей, що вели до меншого салону, і, увійшовши, побачив посередині круглий столик, на якому лежала таця з чашкою кави та печивом.

Мегре постукав у треті двері і, прислухавшись, почув, як хтось глухо кашлянув. Він увійшов.

Це була спальня пані Фюмаль. Лежачи в ліжку, вона отетеріло дивилась на комісара.

— Прошу вибачення, я не зустрів нікого із служниць і змушений був зайти без попередження. Вони, мабуть, усі внизу з моїми інспекторами.

Вона ще не вмивалась і не зачісувалась. Нічна сорочка сповзла з її плеча, оголивши матово-білу грудь. Вчора Мегре ще міг сумніватись. Сьогодні він був певний, що перед ним п'яна жінка, яка до того ж напилась зовсім недавно. Від неї нудотно тхнуло перегаром.

Дружина м'ясника дивилася на нього все тим же невиразним поглядом. Потім на її обличчі з'явилась якась дивна гримаса, немов вона намагалась осміхнутись.

— Сподіваюсь, вам уже все відомо.

Вона кивнула головою, і комісарові здалося, що в її очах з'явились дві веселі іскорки.

— Ваш чоловік умер. Його хтось убив.

— Я завжди знала, що це так скінчиться, — повільно промовила вона надтріснутим голосом і раптом захихикала.

Вона була-таки геть п'яна.

— Ви чекали вбивства?

— З ним можна було всього чекати.

Вона показала рукою на розстелене ліжко, неприбрану кімнату і тихо промовила:

— Даруйте…

— Вам не цікаво було зійти вниз?

— Навіщо?

Її погляд нараз став гостріший.

— Він справді мертвий?

Побачивши, як він кивнув головою, пані Фюмаль просунула руку під ковдру і, витягши пляшку віскі, прилипла до неї губами.

— За його здоров'я! — пожартувала вона.

Проте — навіть мертвий — Фюмаль вселяв у неї страх: весь час вона боязко позирала на двері і питала Мегре:

— Він ще й досі там?

— Його вже відвезли до інституту судової медицини.

— Навіщо?

— Для розтину.

На її обличчі з'явилась зловтішна посмішка. Чи не видавалось їй, що, перевертаючи нутрощі Фюмаля, йому відплачують за всі її страждання, яких вона від нього зазнала?

Колись вона, напевно, була звичайнісінька дівчина, така ж, як і всі. На яке існування прирік її Фюмаль, щоб довести до такого жалюгідного стану?

— Він учора приходив до вас?

— Хто?

— Ваш чоловік.

Вона заперечливо похитала головою.

— Він взагалі буває у вас?

— Дуже рідко. Я не хотіла його бачити.

— Ви не бували в його кабінеті?

— Я ніколи туди не заходила. Там він востаннє розмовляв з моїм батьком. Через три години батька витягли мертвого з зашморгу.

Здавалось, для Фюмаля не було більшої насолоди, як руйнувати та знищувати, — і не лише тих, що стояли на його шляху або могли якось йому зашкодити, але всіх без розбору, аби лише зайвий раз засвідчити свою силу.

— Ви не знаєте, хто його відвідував учора ввечері?

Згодом Мегре був змушений наказати інспекторам провести обшук в її покоях. Йому було гидко робити це самому. Хто міг поручитись, що ця жінка, набравшись духу, сама не вбила свого чоловіка?

— Не знаю… Не хочу більше нічого знати… Знаєте, чого я хочу… Залишитись на самоті і…

Мегре не розчув кінця фрази, хоч стояв недалеко від ліжка. Він раптом помітив, як погляд пані Фюмаль прикипів до чогось позад нього. Там щось спалахнуло, і тієї ж миті жінка несподівано швидко скочила з ліжка і побігла до фотографа, який стояв у дверях. Він спробував був утекти, але вона вже схопила його апарат і кинула на підлогу, потім знов підняла, і кинула з подвійною силою.

Мегре впізнав репортера однієї вечірньої газети і насупив брови. Хтось повідомив пресу. Тепер не уникнути розголосу.

— Стривайте! — владно промовив комісар і, піднявши апарат, вийняв з нього плівку. — Геть! — коротко крикнув він журналістові і, повернувшись до пані Фюмаль, сказав: — Можете собі відпочивати. Пробачте, що так сталось. Віднині вас ніхто не турбуватиме. Проте я змушений буду прислати сюди одного з моїх інспекторів.

Йому не терпілось швидше вийти з цієї кімнати і з цього клятого будинку. На сходах його чекав фотограф,

— Я думав, що можна…

— Тепер ви, мабуть, думаєте інакше. Ваші колеги теж тут?

— Так.

— Хто їх повідомив?

— Не знаю. З півгодини тому мене викликав головний редактор і…

Це робота когось із службовців інституту судової медицини. Майже всюди є людці, що торгують сенсаціями.

Внизу вже зібралось чоловік вісім журналістів, і щохвилини можна було чекати нових.

— Що тут відбулось, комісаре?

— Коли б я знав це, хлопці, то мене вже тут не було б. Прошу вас не заважати нам і обіцяю, що як тільки…

— Можна зняти місце вбивства?

— Тільки мерщій…

Зібралося стільки людей, яких треба було допитати, що вести їх до Сюрте було б безглуздо. Комісар велів їм зайти до великого салону і послав туди Ляпуента та Бонфіса. Невдовзі прибули ще два інспектори — Торанс і Лезер. Одному він наказав обшукати покої пані Фюмаль,

другому — квартиру месьє Жозефа, який ще не повернувся з вулиці Рамбюто.

— Коли повернеться, допитай його про всяк випадок, але навряд чи він багато скаже.

Представники прокуратури та більшість експертів судової медицини вже роз'їхались.

— Пошліть нагору, до пані Фюмаль, одну служницю — Ноемі. Решта нехай чекає в залі.

Коли в кабінеті Фюмаля задзвонив телефон, Луїза Бурже взяла трубку.

— Так… Секретарка пана Фюмаля… Так, так… він тут Передаю…

Вона повернулась до Мегре.

— Просять вас. Це з Сюрте.

— Я слухаю.

Він упізнав директорів голос.

— Мені щойно дзвонив міністр…

— Він уже знає?

— Так. Це вже всім відомо.

Невже хтось повідомив радіо? Імовірно.

— Сердитий?

— Я б не сказав. Просив лише інформувати його, як посувається розслідування. Знайшли вже щось цікаве?

— Нічого.

— Шкода. Тут пахне грандіозним скандалом. Цей добродій, як виявилося, справді неабияке цабе.

— За ним жалкують?

— Чому ви про це питаєте?

— Просто так. Всі, з ким я розмовляв, не приховують полегшення.

— Ви зробите все, що можна, гаразд? Аякже!

Проте в нього ніколи не було так мало бажання шукати злочинця. Звичайно, було б цікаво дізнатись, хто все-таки нарешті вирішив убити Фюмаля, який чоловік чи жінка, доведені до відчаю, наважились на такий вчинок. Але чи можна було дорікати за це злочинцеві? Чи не стиснеться серце, коли доведеться надівати йому наручники.

Йому рідко доводилось мати справу з такою кількістю однаково вірогідних припущень щодо особи справжнього вбивці.

Це могла бути сама пані Фюмаль, якій варто було зійти на один поверх нижче, щоб відплатити за двадцять років принижень. Опріч довгожданої особистої свободи, вона мала б ще й багатство.

Чи був у неї коханець? Вчора, дивлячись на неї, він вважав це неймовірним, але зараз в нього не було певності, що це не так.

Вбивцею міг бути також месьє Жозеф. Щоправда, він здавався аж надто відданим своєму хазяїнові, під крильцем якого жив. Проте хто може сказати, на скількох шахрайствах вони удвох гріли руки. Чи не було в його відданості Фюмалю постійного страху, що той може викрити його? Зрештою, навіть такі людці, як цей Жозеф, іноді не витримують.

А що являє собою секретарка Луїза Бурже, яка сама завітала до нього на набережну Орфевр? Досі, крім неї, ніхто не підтвердив, що Фюмаль сам собі писав анонімні листи.

Шофер, на ім'я Фелікс, був її коханцем. Обоє прагнули якнайшвидше побратись і заснувати готель у Ж'єні. Зовсім не виключено, що вона або її Фелікс пограбували свого хазяїна або намагались шантажувати його.

В цьому клятому будинкові у кожного були підстави жадати смерті Фюмаля. Треба ближче познайомитись з життям інших слуг.

Нарешті, за межами будинку був ще Гайярден, який не повернувся додому після відвідин Фюмаля.

— Ви вже йдете, патроне?

— Я повернуся за кілька хвилин.

Його мучила спрага, і, крім того, хотілось вийти й хоч трохи подихати іншим повітрям.

— Замість мене тут поки що буде Ляпуент.

У вестибюлі Мегре довелося відбиватися од журналістів. Вийшовши на вулицю, він побачив перед будинком кілька автомашин з написами "преса" та "радіо". Біля них, на тротуарі, стояв гурт цікавих перехожих та один поліцай в уніформі.

Заклавши руки в кишені, Мегре швидко крокував до найближчого бістро на бульварі Батіньоль. Зайшовши, він коротко промовив:

— Кухоль пива! — Потім набрав номер свого домашнього телефону. — Обідай сьогодні без мене. Вечеряти?.. Сподіваюсь... Ні, нічого особливого...

Можливо, чимало людей потай раділи, що ненависний їм Фердінанд Фюмаль залишив цей світ. Це могло однаково стосуватися і простих службовців, і управляючих, і деяких урядовців.

Мегре не знав, що саме в цю мить на шпальтах багатьох вечірніх газет з'являлися величезні заголовки:

"ВБИТО М'ЯСНОГО КОРОЛЯ".

Газети люблять слово "король" не менше, ніж слово "мільярдер". Нічого дивного — комісар уже встиг довідатись, що Фюмаль тримав у руках третину м'ясної промисловості країни і був безпосереднім хазяїном усіх м'ясобоєнь у північних департаментах.

Кому дістанеться ця велетенська імперія?

З порога бістро комісар побачив зелений вогник таксі, і це нагадало йому про вулицю Франсуа Першого. Він уже послав туди Нев'є, але той чомусь мовчав.

Чудовий привід, щоб поїхати самому і хоч на якусь годину забути про задушливу атмосферу особняка на бульварі Курсель.

Машина зупинилась перед новим розкішним будинком.

— Месьє Гайярден? — перепитала консьєржка. — Четвертий поверх ліворуч, але, здається, його нема вдома.

Мегре зайшов у ліфт і за хвилину вже натискав кнопку дзвоника. Двері відчинила молода жінка в пеньюарі і, довідавшись, хто перед нею, запросила його ввійти.

— Ви й досі нічого не чули про Роже? — запитала вона, коли вони опинились у великому світлому салоні. А ви?

— Нічого. Відколи тут ваш інспектор, я місця собі не знаходжу. А щойно по радіо повідомили…

— Про Фюмаля?

— Так.

— Ви знали, що ваш чоловік мав намір відвідати його вчора ввечері?

Вона була гарна, пишнотіла молодиця років тридцяти.

— Він не мій чоловік, — спокійно відказала вона. — Ми з Роже не одружені.

— Знаю. Я помилився на слові.

— В нього є жінка і двоє дітей, але він не живе з ними вже… стривайте… цілих п'ять років.

— Ви знаєте, які в нього клопоти?

— Я знаю, що його майже зруйнував цей чоловік…

— У месьє Гайярдена є пістолет?

Вона помітно зблідла і не наважилась сказати неправду.

— Так. Він завжди лежить у шухляді.

— Перевірте, будь ласка, чи на місці він зараз. Дозвольте вас супроводити.

Мегре пройшов слідом за нею до спальні, посередині якої стояло широке низьке ліжко з двома подушками, одна з яких була зовсім не зім'ята. Вона відкрила одну шухляду, потім другу, здивовано знизала плечима і почала гарячково висовувати решту шухляд.

— Дивно…

— Він ніколи не носив його при собі?

— По-моєму, ні. Ви його не знаєте? Це дуже смирна людина, веселої вдачі…

— Вас не стурбувало, що він учора не повернувся?

Вона не знала, що відповісти.

— Так, звичайно… Я вже казала про це вашому інспекторові… Але він весь час сподівався викрутитись, позичити десь грошей… Я подумала, що він поїхав до когось із друзів за межами Парижа.

— Де живе його дружина?

— В Нейлі. Я дам вам її адресу.

З цими словами вона написала щось на аркуші паперу і подала його комісарові. В цю мить задзвонив телефон, і вона, попросивши вибачення, зняла трубку. Звідти почувся чийсь такий гучний голос, що Мегре міг, не напружуючи слуху, чути кожне слово.

— Алло! Це мадам Гайярден? Так... Тобто...

— Це вулиця Франсуа Першого, двадцять шість?

— Так.

— Квартира Роже Гайярдена?

Мегре міг заприсягтись, що цей бас належав якомусь бригадирові поліції.

— Так. Я живу з ним, але я не його дружина.

— Чи можете ви негайно приїхати до комісаріату в Пюто?

— Щось сталося?

— Так, сталося.

— Роже мертвий?

— Так.

— Ви не можете сказати від чого?

— Спочатку треба, щоб ви впізнали тіло. При ньому є документи, але...

Мегре зробив знак, і жінка передала йому трубку.

— Алло! Це комісар Мегре з Управління карного розшуку. Розкажіть усе, що знаєте.

— О дев'ятій годині тридцять дві хвилини на березі Сени за триста метрів від моста Пюто знайдено труп. Він лежав за купою цегли, яку вивантажили тут минулого тижня, і тому перехожі не помітили його раніше. Його вгледів якийсь матрос...

— Він убитий?

— Ні. В усякому разі, мені так здається. Він тримав у руці револьвер, в барабані якого бракує лише одного патрона. Схоже на те, що він сам собі вистрілив у праву скроню.

— Дякую. Коли труп буде впізнано, відвезіть його до інституту судової медицини і відправте до Сюрте усе, що знайдете в кишенях. Особа, з якою ви щойно розмовляли, зараз прибуде до вас.

Мегре повісив трубку і тихо промовив:

— Він вистрілив собі в голову.

— Я чула.

— У його дружини є телефон?

— Так.

Вона назвала номер, і комісар набрав його.

— Алло! Мадам Гайярден?

— Ні, це покоївка.

— Мадам Гайярден удома?

— Вона позавчора поїхала разом з дітьми на Лазурний берег. А хто просить? Це месьє Гайярден?

— Ні, це з поліції. Я хотів дещо спитати. Ви були вдома вчора ввечері?

— Звичайно.

— Месьє Гайярден не приходив?

— А навіщо вам?

— Прошу відповідати.

— Приходив.

— О котрій годині?

— Я вже спала. Було коло одинадцятої.

— Чого він хотів?

— Поговорити з пані.

— Раніше він чисто бував у неї ввечері?

— Ввечері ні.

— А вдень?

— Він приходив побачитися з дітьми.

— А вчора ввечері він хотів бачити дружину?

— Еге ж. Він був здивований, що вона поїхала на курорт.

— Він довго залишався?

— Ні.

— Він був схвильований?

— Скоріше втомлений. Я йому навіть запропонувала чарку коньяку.

— Він випив?

— За одним духом.

Повісивши трубку, Мегре повернувся до господині.

— Ви можете їхати в Пюто.

— Ви мене не супроводжуватимете?

— На жаль, ні. Але нам ще доведеться зустрітись.

Отже, вчора ввечері Гайярден вийшов із своєї квартири на вулиці Франсуа Першого з револьвером у руках. Спочатку він подався на бульвар Курсель. Чи не сподівався він розжалити Фюмаля? А може, він хотів вплинути на нього і в інший спосіб?

В нього, очевидно, нічого не вийшло. Трохи перегодом він побував на квартирі у дружини, але не застав там нікого, крім покоївки. Звідти рукою подати до моста Пюто.

Він, мабуть, довго блукав по набережній, перш ніж пустити собі кулю в лоба.

Мегре ввійшов до якогось досить елегантного бару і похмуро промовив:

— Пива і жетон.

Треба було подзвонити до інституту судової медицини.

— Говорить Мегре. Доктор Поль уже з'явився? Що?.. Досі працює? Спитайте, чи він знайшов кулю... Стривайте... Якщо знайшов, перевірте, що це за куля — з револьвера чи з автоматичного пістолета...

Якийсь час з трубки долинав невиразний гомін.

— Алло... Комісар?.. Здається, це куля з автоматичного пістолета... Вона застряла в...

Яке йому діло до того, де застряла куля, що вбила Фюмаля?

Якщо тільки у Роже Гайярдена, крім револьвера, не було при собі автоматичного пістолета, "м'ясний король" загинув не від його руки.

Коли Мегре з'явився у вестибюлі особняка на бульварі Курсель, його одразу обступили журналісти. Щоб відкараскатись од них, він розповів про знахідку біля мосту Пюто.

Інспектори й досі допитували слуг. Лише Торансу було нічого робити. Він нетерпляче чекав комісара і, як тільки той піднявся, зразу потяг його в куток.

— Патроне, я дещо знайшов там, нагорі, — тихо промовив він.

— Зброя?

— Ні. Може, пройдете зі мною?

Вони піднялись на третій поверх і зайшли до великого салону з кріслами і старим піаніно.

— Куди ти мене ведеш? До спальні пані Фюмаль?

Торанс таємниче захитав головою.

— В неї величезні покої, — прошепотів він. — Ось побачите.

Він уже, очевидно, встиг як слід ознайомитись з будинком і впевнено вів комісара через порожні кімнати.

— Я їй ще нічого не казав, — мовив він, показавши на двері спальні пані Фюмаль, яка й досі не виходила. — Краще буде, коли ви самі побалакаєте з нею. Сюди…

Вони проминули ще дві кімнати, котрими, мабуть, давно ніхто не користувався, потім вийшли в довгий коридор, в кінці якого Торанс відчинив двері до маленької кімнатки з єдиним вікном, що виходило на подвір'я. Кімнатка ця нічим не відрізнялась від тих, у яких жили покоївки: в ній стояв оббитий червоним репсом диван, круглий стіл, два стільці і дешева шафа.

З гордо сяючими очима інспектор показав пальцем на попільницю, в якій лежало" два недокурки.

— Понюхайте, патроне. Не знаю, що скаже Моерс, але я певний, що ці сигарети викурено зовсім недавно. Певне, вчора. Можливо, навіть сьогодні вранці. Коли я ввійшов, тут ще пахло тютюновим димом.

— Ти в шафу заглядав?

— Там лише дві ковдри. А зараз станьте на стілець. Обережно, він хитається.

З багаторічного досвіду Мегре знав, що більшість людей, які хочуть сховати якусь річ, завжди ставлять її на шафу. Тому він здивувався, побачивши поверх густого шару пороху коробку з бритвою, пакетик лез і тюбик з кремом для гоління.

— Ну, що ви про це скажете?

— Ти про це не говорив слугам?

— Я вирішив краще почекати вас.

— Ходімо до салону.

За хвилину Мегре вже стукав у двері спальні. Ніхто не відповів, але, відчинивши двері, він зустрівся поглядом з пані Фюмаль.

— Що вам іще потрібно? Дайте мені нарешті заснути.

Вона мала такий же вигляд, що й уранці, і важко було сказати, п'яна вона чи ні.

— Пробачте, що я вас турбую, але я мушу виконувати свій обов'язок. Прошу вас відповісти на кілька запитань.

Насупивши брови, вона вичікувально дивилась на нього, немов намагаючись збагнути, куди він гне.

— Якщо не помиляюсь, всі слуги сплять у кімнатах над гаражем.

— Так. А що?

— Ви курите?

Вона завагалась.

— Ні.

— Ви завжди спите в цій кімнаті?

— Що ви маєте на увазі?

— Гадаю, що ваш чоловік останнім часом не ночував у ваших покоях?

Було видно, що вона все зрозуміла, і, вже не намагаючись хитрувати, благально глянула на комісара.

— Він ще там? — тихо запитала вона.

— Ні. Але слід гадати, що він там ночував.

— Можливо. Не знаю, коли він пішов. Він з'являється і зникає, коли…

— Хто це?

Пані Фюмаль здивовано зиркнула на Мегре. Вона була переконана, що йому все відомо, і тепер жалкувала, що бовкнула зайве.

— Вам хіба не казали?

— А хто про це знає?

— Ноемі… Або Жермен… Вони обидві знають… Ноемі навіть… — Її губи скривились в загадковій посмішці.

— Це ваш коханець?

Замість відповіді, вона глузливо зиркнула на комісара і зайшлась хрипким натужним сміхом.

— Невже ви гадаєте, що в мене може бути коханець? Кому я така потрібна? Погляньте на мене, комісаре! Чи, може, я сама покажусь!..

Вона судорожно схопилась за ковдру, і Мегре здалось, що вона зараз гола вискочить з ліжка.

— Коханець! — повторила вона. — Ні, комісаре. В мене нема коханця. Я вже давно не…

Вона раптом збагнула, що сказала зайве.

— Колись я мала коханця. Про це дізнався Фердінанд. І все життя мені довелось розплачуватись за це. Він за все вимагав плати, за все. Ви розумієте? Але мій брат нічого йому не зробив. В нього лише одна вина, що він син мого батька і мій брат.

— Отже, в тій кімнатці спав ваш брат?

— Так. Він часто там ночує, кілька разів на тиждень. Завжди, коли в нього є сили дістатись сюди.

— Що він робить?

Вона визивно глянула йому в очі, ледве приховуючи готовий прорватись гнів.

— Він п'є! — кинула вона. — Так само, як і я! Йому не залишається нічого іншого. Колись у нього були свій дім жінка, діти…

— Ваш чоловік обібрав його?

— Він забрав у нього все до останнього су. Та якщо ви гадаєте, що його вбив мій брат, то помиляєтесь. Він не здатний на це. Як і я.

— Де він зараз?

Вона знизала плечима.

— Мабуть, десь у барі. Він уже не молодий, йому п'ятдесят два роки, а коли б ви побачили його, то дали б усі шістдесят п'ять, його діти вже поодружувались і не хочуть з ним зустрічатись. Дружина працює на заводі в Ліможі.

Її рука потяглася до пляшки.

— Це Віктор впускав його в дім?

— Коли б Віктор його побачив, він би розповів Фюмалю.

— У вашого брата є ключ.

— Так. Це Ноемі для нього замовила у слюсаря.

— Як звати вашого брата?

— Еміль... Еміль Лантен... Не можу сказати, де він зараз. Коли він довідається з газет, що Фюмаля вбито, він довго не наважиться сюди приходити. Врешті, ви його самі можете підібрати десь на вулиці або в Армії спасіння.

Вона знов визивно глянула на комісара і, гірко скрививши губи, піднесла до рота пляшку.

5. СТАРА, ЯКА ПОЛЮБЛЯЄ ЗАТИШОК, І МОЛОДИЧКА, ЩО ЛЮБИТЬ ПОПОЇСТИ

Не було потреби говорити, хто він, чи показувати нагрудний знак. Крізь засклене віконце у дверях зсередини було добре видно, хто дзвонить. Двері одразу ж відчинились, і чийсь голос захоплено вигукнув:

— Пан Мегре!

Він також упізнав жінку, яка відчинила двері, впускаючи його до жарко натопленої кімнати. Їй зараз уже було років шістдесят, але вона майже не змінилась відтоді, як Мегре врятував її від халепи: стара займалась звідництвом і влаштовувала таємні любовні побачення у своєму будиночку на вулиці Нотр-Дам-де-Лоретт.

Він не сподівався зустріти її в ролі хазяйки великого готелю на вулиці Етуаль, на вивісці якого значилось: "Здаються розкішні номери на місяць і на тиждень".

Власне кажучи, це був зовсім не готель. За бюро тут правила маленька затишна кімнатка з м'якими кріслами, де на шовкових подушках муркотіли три персидські коти.

Придивившись уважніше до хазяйки, комісар помітив, що її світле від перекису водню волосся трохи поріділо, обличчя і все тіло дещо розпливлись, шкіра стала восково-жовтою, але загалом роки мало вплинули на неї. Вона звільнила одне з крісел і, коли Мегре сів, приязно всміхнулася до нього.

— Що вас сюди привело?

— Справи, Розо, — відповів він. — У вас живе така собі Мартіна Жійю?

Бралося до полудня. Газети ще не встигли надрукувати повідомлення про смерть Фюмаля. Мегре було трохи соромно від думки, що ось він уже вдруге того дня вириває ться на свіже повітря, залишивши своїх колег в задушливій атмосфері апартаментів покійного "м'ясного короля".

— Сподіваюсь, вона нічого не накоїла? — мовила стара і квапливо додала: — Це славна дівчина, дуже лагідна на вдачу.

— Вона зараз у себе?

— Ні, хвилин п'ятнадцять як вийшла. Вона рано лягає спати і рано встає. Зараз вона, напевне, прогулюється перед тим, як пообідати у "Жойо" чи в іншому ресторані по сусідству.

Кімнатка дуже нагадувала знайомий комісарові салон на вулиці Нотр-Дам-де-Лоретт з тією лише відміною, що стіни тут не було прикрашено амурними гравюрами, які там становили частину робочого інвентаря. Роза була завжди мерзлякувата і взимку могла цілими

тижнями невилазно сидіти у своїх жарко натоплених покоях, не скидаючи навіть підбитого ватою халата. Вона вже давно тут живе?

— Більше року.

— Що це за пташка?

Вони розмовляли однією мовою, з півслова розуміючи одне одного.

— Славна дівчина, якій довго не щастило. Вона з дуже бідної сім'ї. Народилась десь у передмісті. Не раз казала мені, що в дитинстві часто голодувала. Я їй вірю.

Помовчавши якусь мить, вона запитала:

— Щось недобре?

— Не думаю.

— В ній я впевнена. Можливо, вона не дуже розумна, і але надзвичайно лагідна і покірлива. Чоловікам тільки цього й треба. Вона звідала і зльоти, і падіння, особливо падіння. Довгий час вона жила з якимось пройдисвітом, який мало її не вбив. Потім його, на щастя для неї, посадили. Це вона сама мені розповіла, бо жила тоді не тут, а десь біля Барб. Випадково вона зустрілась з якимось великим паном, і він найняв для неї номер у мене. Відтоді вона спокійна.

— Фюмаль?

— Саме так. Велике цабе! В нього кілька машин і свій шофер.

— Він часто тут буває?

— Іноді він не з'являється по кілька днів, а то проводить у неї всі вечори.

— Він їй багато платить?

— По-моєму, ні. Ви ж знаєте, як це буває. Він дає їй стільки, скільки потрібно, щоб прожити, але не більше. В неї є кілька гарних суконь, хутряне манто, дві-три коштовні прикраси.

— Вони з'являються разом на людях?

— Трапляється, особливо, коли він обідає в місті з друзями, що приходять з жінками.

— У Мартіни є ще хто-небудь?

— Колись я сама цим поцікавилась. Такі дівчата рідко обходяться без коханця. Я її делікатно розпитала. Від мене важко щось утаїти, але тут я певна — у неї більше нікого немає. Взагалі, вона досить байдужа до чоловіків.

— А як щодо наркотиків?

— Ця не з тих дівчат.

— А як вона проводить свій вільний час?

— Сидить у номері, читає або слухає радіо. А найчастіше — спить. Вона виходить лише, щоб попоїсти і трохи прогулятись. Потім одразу повертається.

— Ви знайомі з Фюмалем?

— Я його часто бачила у вестибюлі. Найчастіше він приїздить машиною і залишає шофера чекати, а сам іде нагору.

— Ви кажете, що її можна зустріти в "Джіко"?

— Ви знаєте, де це? Маленький італійський ресторанчик…

Мегре знав, де це. Це справді був невеличкий, скромний на вигляд ресторан, але він славився своїми стравами із тіста, особливо равіолями[2], і мав свою постійну клієнтуру.

Зайшовши до ресторану, Мегре запитав бармена:

— Мартіна Жійю вже тут?

В залі сиділо з десяток чоловіків. Бармен показав очима на молоду жінку, що самотньо обідала в кутку.

Залишивши плащ і капелюх у гардеробі, Мегре попрямував до неї і, зупинившись біля стільця навпроти, промовив:

— Дозвольте? — І, помітивши її запитальний погляд, додав: — Я мушу поговорити з вами. Я з поліції. Не бійтесь. Йдеться лише про кілька довідок.

— Про кого?

— Про Фюмаля. Про вас. — Він повернувся до метрдотеля, який саме підійшов. — Принесіть мені пару салатів і шпагетті по-міланському. — Потім глянув на жінку, яка очманіло дивилася на нього, і пояснив — Я щойно був у вас на вулиці Етуаль. Роза сказала, що ви, мабуть, тут. Фюмаль умер.

Їй можна було дати років двадцять п'ять — двадцять вісім, та в погляді її було щось старече — втома, байдужість, немов ніщо в житті її вже не цікавило. Вона була досить міцної будови, кремезна, але своїм боязким, полохливим виразом обличчя скидалась на дитину, яку часто б'ють.

— Ви цього не знали?

Вона похитала головою, розгублено дивлячись на комісара.

Ви вчора його бачили?

— Стривайте... Вчора?.. Так... Він приходив до мене десь коло п'ятої години.

— Ви не помітили нічого незвичайного?

— Ні.

Мегре вразила одна деталь. Досі всі, з ким йому довелося говорити про смерть Фюмаля, не могли, а то й не намагались приховати своєї радості. Ця подія нікого не засмутила, більше того, всі немов відчули полегшення.

Мартіна Жійю, навпаки, сприйняла новину серйозно, з тривогою, можливо, навіть з болем. Чи не думала вона

зараз про свою долю, про те, що вже настав край її спокійному і безтурботному життю, що знов доведеться повернутись на тротуар, де вона зазнала стільки горя й образ.

— Їжте, — промовив до неї Мегре, сам беручись за виделку.

Їла вона якось машинально, і, дивлячись на неї збоку, можна було зрозуміти, що саме в наїдках знайшла вона свою найбільшу втіху. Чи не стало це в неї душевною потребою, засобом стерти усі згадки про те напівголодне існування, на яке вона була приречена змалку?

— Що вам відомо про нього? — тихо запитав Мегре.

— Ви справді з поліції?

Ще мить, і вона покличе бармена чи метрдотеля, які стежили за їхнім столом. Він показав значок.

— Комісар Мегре, — додав він.

— Я зустрічала ваше ім'я в газетах, — промовила вона. — То це ви? Я гадала, що ви гладший.

— Розкажіть мені про Фюмаля. Почнімо з самого початку. Де ви його зустріли, коли і як?

— Більше як рік тому.

— Де?

— На Монмартрі, в невеличкому кафе "Бажання". Я стояла біля бару, а він зайшов з друзями, які, мабуть багато випили.

— Він не пив?

— Я ніколи не бачила його п'яним.

— А далі?

— Там були й інші дівчата. Один із його друзів покликав Марі, другий — здається, м'ясник з Лілля гукнув мого подругу Ніну. Із усієї компанії лише він був без пари. Отож він і зробив мені знак, щоб підійшла. Ви, мабуть, ч знаєте, як це робиться. Я добре бачила, що зовсім його не цікавила, просто він не хотів відрізнятись од решти. Пам'ятаю, він уважно оглянув мене і сказав: "А ти худа. Мабуть, голодна". Тоді я справді була худа. Не питаючи мене, він гукнув метрдотеля і замовив вечерю: "Їж! Пий! Не кожного вечора тобі пощастить зустріти Фюмаля!" Ось як це почалося. Його друзі пішли з двома іншими дівчатами, а він почав розпитувати мене про батьків, про дитинство, про те, як я живу тощо. Він мене навіть не чіпав руками. Потім раптом промовив: "Вставай! Я тебе одвезу до пристойного готелю".

— Він провів там ніч? — запитав Мегре.

— Ні. Це було біля площі Кліші. Він заплатив за тиждень наперед і того вечора навіть не зайшов до мого номера. Потім з'явився наступного дня.

— І вже зайшов у номер.

— Еге ж. Але він був недовго. Менше, ніж ви гадаєте. Взагалі, він щодо цього був не дуже сильний. Він найчастіше просто розповідав про себе, про свої справи, дружину.

— Як він про неї говорив?

— Скаржився.

Мегре не вірив своїм вухам.

— Розповідай далі, — попросив він, машинально переходячи на "ти".

— Про це важко розповідати. Він мені так часто про це говорив…

— Отже, він приходив до тебе тільки для того, щоб поговорити?

— Не тільки.

— Але головним чином...

— Можливо. Здається, він багато працював і став великим паном. Це правда?

— Правда.

— Він мені, наприклад, казав: "Навіщо мені це все? Ніхто не знає, як я цього всього досяг, і всі мають мене за бидло. Моя жінка божевільна. Слуги та службовці тільки й дивляться, щоб щось украсти. Коли я заходжу до шикарного ресторану, то чую, як ззаду шепочуть: "Глянь, це м'ясник!"

Метрдотель приніс шпагетті і равіолі Мартіні Жійю; вона підняла пляшку к'янті і запитала:

— Вам налити?

Їла вона з апетитом, незважаючи на прикру для неї і новину.

— Він казав, що його жінка божевільна?

— А також, що вона його ненавидить. Він купив графський маєток в тому селі, де народився. Це теж правда?

— Так.

— Я, знаєте, не звертала на це великої уваги, бо була певна, що він просто хоче похизуватися. Він казав, що селяни, як і раніш, називали

його м'ясником. Він також купив особняк на бульварі Курсель і запевняв, що він більше схожий на вокзал, ніж на звичайний будинок.

— Ти була там?

— Так.

— В тебе є ключі?

— Ні. Я там була всього двічі. Перший раз тому, що він хотів показати, де живе. Це було ввечері. Ми піднялись на другий поверх. Він мені показав великий салон, свій кабінет, спальню, їдальню, потім ще інші кімнати… Це справді не схоже на звичайний будинок. "А нагорі живе божевільна, — сказав він. — Вона, мабуть, стоїть на сходах і шпигує за нами". Я запитала його, чи вона ревнива, а він, відповів, що ні, що вона просто шпигує за ним, бо така; в неї манія. То правда, що вона п'є?

— Так.

— В такому разі, як бачите, майже все, що він казав правда. А вірно, що він міг коли завгодно заходити до міністрів без попередження і що вони духу його бояться!

— Це трохи перебільшено.

Чи не було якоїсь дивної іронії у стосунках між Фюмалем та Мартіною? Більше року вона була його коханкою. Він узяв її і тримав передусім для того, щоб було перед ким хизуватись і скаржитись на свою долю водночас.

Деякі чоловіки, коли їм тяжко, беруть на вулиці проституток лише для того, щоб вилити їм душу. Фюмаль завів собі приватну повірницю, поселив її у комфортабельному готелі, звільнив від усіх турбот, аби

лише вона йому вірила. А вона не звертала на це уваги. Їй навіть було бай дуже, що він їй розповідає — правду чи вигадки.

Їй було байдуже!

А зараз, коли його вже нема, вона відчула страх перед ним, бо виявилось, що він справді той, за кого себе ви давав.

— Чи не здавалось вам, що останнім часом його щось тривожить?

— Що ви маєте на увазі?

— Він не боявся за своє життя? Не згадував про ворогів?

— Він часто повторював, що не можна досягти могутності, не наживши собі ворогів. Він казав: "Зараз вони лижуть мені п'яти, як ті собаки, але вони всі мене ненавидять і будуть страшенно раді, коли я здохну". Потім додавав: "А втім, ти теж не краща. Ти б теж хотіла моєї смерті, якби знала, що я тобі щось залишу. Але я нічого не залишу. Коли мене не стане або коли ти мені набриднеш, ти знову опинишся там, де я тебе знайшов".

Це її не ображало. Вона вже встигла зазнати й не таких образ. А Фюмаль давав їй можливість жити, ні про що не турбуючись, і це було головне.

— Що з ним таке? — запитала зона в свою чергу. — Мабуть, серце?

— В нього було хворе серце?

— Не знаю. Коли люди несподівано помирають, завжди кажуть...

— Його вбито.

Вона перестала їсти, і очманіло глянула на комісара. Пише згодом запитала:

— Де? Коли?

— Вчора ввечері. Вдома.

— Хто ж це?

— Оце я й хочу знати.

— А як це сталося?

— Його застрелили з пістолета.

Можливо, вперше в житті Мартіна забула про голод і, відсунувши ще майже повну тарілку, підняла склянку вина і за одним духом випила її до дна.

— Таке моє щастя, — прошепотіла вона.

— Він нічого не казав тобі про месьє Жозефа?

— Такий плюгавенький стариган?

— Так.

— Він називав його злодюгою і казав, що коли б захотів, то месьє Жозеф уже давно гнив би в тюрмі за свої крадіжки. Але він його залишив на службі, бо був певний, що шахраї розумніші за чесних людей. Він навіть поселив його у себе в мансарді, щоб мати завжди під рукою.

— А що ти знаєш про секретарку?

— Луїзу?

Фюмаль, очевидно, не таївся перед своєю утриманкою.

— Якої він був про неї думки?

— Він казав, що вона холодна, честолюбна, скупа і що вона служить у нього, аби зібрати якнайбільше грошей.

— Оце й усе?

— Ні. Між ними щось трапилось. Вона вам не розповідала?

— Говори.

— Тим краще. Оскільки його вже нема…

Вона озирнулась навколо і заговорила тихше, боючись, щоб не почув метрдотель.

— Одного дня він покликав її до себе в кабінет і почав удавати, що в нього є якісь наміри щодо неї. Він обмацав її, а потім наказав: "Роздягнись!"

— І вона послухалась? — здивувався Мегре.

— Він казав, що так. Але він навіть не повів її до спальні, а стояв біля вікна і чекав, поки вона роздягнеться.

Коли на ній нічого не залишилось, він запитав: "Ти ще, дівчина?"

— І що вона відповіла?

— Нічого. Вона почервоніла. А він ще трохи почекав, а потім каже: "А, ти не дівчина! Тоді годі! Одягайся!" Мене теж не раз ображали, але спочатку я не повірила в цю історію. Я людина темна, неосвічена. Чоловіки знають, що зі мною вони можуть собі все дозволити. Але що з такою, як ця Луїза... Коли він не брехав, то після того, як вона одяглась, він показав їй на стілець і почав диктувати листа...

— В тебе є коханець? — раптом запитав Мегре.

Вона заперечливо похитала головою, але в той же час глянула на бармена.

— Це він?

— Ні.

— Ти в нього закохана?

— Не те, щоб закохана...

— Він тобі подобається?

— Не знаю. Що я для нього?

Замовивши каву, він запитав Мартіну:

— Ти без солодкого? '

— Сьогодні без. Я так втомилась, що піду краще посплю. Я більше вам не потрібна?

— Ні. Йди, я розрахуюсь. Без мого дозволу з готелю не виходь.

— Навіть щоб попоїсти?

— Лише щоб попоїсти.

Коли Мегре повернувся на бульвар Курсель, він застав інспектора за роботою. Хлопці вже встигли пообідати поблизу в якомусь нормандському ресторанчику.

На нього чекало кілька новин, але не дуже важливих. Було підтверджено, що Роже Гайярден вчинив самогубство і що револьвер не підсунуто після смерті. Його коханка впізнала в ньому ту саму зброю, що зберігалася в квартирі на вулиці Франсуа Першого.

В лабораторії встановили, що пістолетом, знайденим в Фюмалевій спальні, ніхто не користувався принаймні протягом кількох місяців, а можливо, й років.

Люка повернувся разом з месьє Жозефом з вулиці Рамбюто і розповів, що там панує безладдя.

— Ніхто не знає, в якому стані зараз справи, щоб навести хоч абиякий лад. Раніше всім керував сам Фюмаль, не відкриваючи нікому своїх планів. До контори він навідувався, коли його менш за все чекали, і службовці жили в постійному страху. Навіть месьє Жозеф багато чого не знає, і до того ж юридично він ніхто. Його не бояться, хоч ненавидять не менш, ніж самого хазяїна.

Вечірні газети підтверджували це. Майже на всіх красувався великий заголовок: "Вбито "м'ясного короля". "Людина, мало відома широкій громадськості, — писали вони, — Фюмаль, одначе, відіграв неабияку роль у житті Франції..."

Далі друкувався список заснованих ним товариств, трестів, об'єднань та філій — справжня м'ясна імперія.

В газетах нагадувалось про те, чого не знав Мегре: ця імперія мало не впала п'ять років тому, коли якийсь податковий інспектор надумав сунути носа в справи Фюмаля. Скандалу було уникнуто, але в добре поінформованих колах казали, що це обійшлось Фюмалю більш як у мільярд.

Як йому пощастило уникнути широкого розголосу? Газети про це нічого не повідомляли, але давали зрозуміти поміж рядками, що колишній м'ясник із Сен-Фіакра користувався високою протекцією.

"Чи не підійме завісу його смерть?" — запитувала одна газета. Дехто нагорі справді панікував — "урядові" телефони в Сюрте надривались від невпинних дзвінків. Сам міністр внутрішніх справ весь час запитував, чи вже виявили вбивцю.

Газети поки що не знали лише того факту, що напередодні сам Фюмаль звернувся до поліції з проханням захистити його.

Чи зробив комісар усе, що було в його владі?

Він послав інспектора стежити за особняком на бульварі Курсель, але в таких випадках це звичайна річ. Крім того, він сам відвідав особняк і доручив Ляпуентові з наступного дня супроводжувати Фюмаля, куди б той не пішов. Розслідування тривало б, якби…

Але хоч він не припустився професійної помилки, Мегре був невдоволений собою. Як він міг піддатись своїй давній антипатії до Фюмаля, коли його посада вимагає від нього цілковитої об'єктивності? Чи, може, його роздратувало те, що цей колишній м'ясник з'явився після міністрового дзвінка? Раніше міністр не втручався в такі справи…

Коли до поліції з'явилась секретарка Луїза Бурже, він ні на мить не посумнився в правдивості її слів. Він був також переконаний, що історія, яку розповіла йому Мартіна, була невигадана. Фердінанд Фюмаль був із тих, кому образити жінку — що раз плюнуть. Не дивно, що секретарка так ненавиділа його і залишалась на службі, сподіваючись зібрати якнайбільше грошей, вийти заміж за Фелікса і купити готель у Ж'єні.

Чи вдовольнилась вона тим, що заробляла у Фюмаля? Адже, коли б вона захотіла, то серед Фюмалевих конкурентів знайшлось би чимало охочих доплачувати їй за різні послуги.

М'ясник казав своїй утриманці:

— Мої слуги та службовці тільки й дивляться, щоб украсти…

Чи не мав він рації? Досі Мегре не зустрів жодної людини, яка б хоч трохи симпатизувала Фюмалю. Всі залишалися в нього на службі проти волі.

Зі свого боку Фюмаль не зробив нічого такого, за що його слід було б любити. Навпаки, можна подумати, що він відчував якусь таємну насолоду, викликаючи загальну ненависть до себе. Він бачив її не один день, не один місяць, і навіть не один рік і вже міг звикнути до неї. Чому ж раптом учора він прибіг до поліції шукати захисту? Що його злякало? На якого біса йому потрібно писати анонімні листи до самого себе? А може, секретарка бреше? Тоді хто їх автор?

Може, в нього раптом з'явився ворог, який був небезпечніший за інших? Чи, може, просто хтось захотів раз назавжди відкараскатись від нього?

Все можливо. Мегре ретельно дослідив не тільки самі листи, а й зразки рукопису Фюмаля та Луїзи Бурже. Він навіть звернувся про допомогу до одного з найкращих паризьких спеціалістів.

Мегре підійшов до телефону в кабінеті Фюмаля і подзвонив у лабораторію.

— Моерс? Вже є результати?

Перед ним постала затемнена лабораторія і принишклі експерти, які вп'ялись очима в екран з чорними карлючками літер.

Монотонним голосом Моерс доповів, що на всіх листах виявлені лише три типи відбитків — Фюмаля, Мегре і Люка! На першому, крім того, є відбитки Луїзи Бурже.

Це не розходилось з тим, що розповіла сама секретарка, яка відкрила лише перший лист і не торкалася решти.

З другого боку це нічого не доводило: вона була досить розумна, щоб писати ці листи в рукавичках.

— А почерк?

— Ми над цим ще працюємо. Вся складність у тому, що це написано друкованими літерами. Поки що все свідчить за те, що листи писав сам Фюмаль.

В сусідньому салоні тривав опит: людям влаштовували очні ставки, потім розводили по окремих кімнатах. Мегре перечитував протоколи.

Шофер Фелікс підтвердив свідчення Луїзи Бурже. Це був невисокий кремезний чоловік, чорнявий, з досить нахабним поглядом.

Запитання: Ви коханець Луїзи Бурже?

Відповідь: Ми заручені.

Запитання: Ви спите з нею?

Відповідь: Спитайте у неї.

Запитання: Ви проводите більшість ночей у її спальні?

Відповідь: Якщо вона цього не заперечує, то це так.

Запитання: Коли ви сподіваєтесь одружитись?

Відповідь: Коли настане час.

Запитання: Що ви маєте на увазі?

Відповідь: Раніше ми повинні зібрати певну суму грошей.

Запитання: Що ви робили до того, як найнялись до пана Фюмаля?

Відповідь: Працював у м'ясній крамниці.

Запитання: Він сам запропонував вам перейти до нього?

Відповідь: Коли він купив ту крамницю, де я працював, то помітив мене і запитав, чи я вмію водити машину. Я відповів, що мій обов'язок — розвозити м'ясо покупцям.

Запитання: Луїза Бурже тоді вже працювала в нього?

Відповідь: Ні.

Запитання: Ви не були з нею знайомі?

Відповідь: Ні.

Запитання: Ваш хазяїн рідко ходив пішки?

Відповідь: У нього було три машини.

Запитання: Сам він не вмів водити?

Відповідь: Ні. Всюди возив його я.

Запитання: Навіть на вулицю Етуаль?

Відповідь: Так.

Запитання: Вам відомо, з ким він там зустрічався?

Відповідь: Із своєю кралею.

Запитання: Ви знайомі з нею?

Відповідь: Я їх возив. Вони іноді відвідували ресторан на Монмартрі.

Запитання: Останнім часом Фюмаль не намагався обійтись без вас?

Відповідь: Не розумію.

Запитання: Ну, скажімо, не просив підвезти куди-небудь, а потім пересідав на таксі.

Відповідь: Я такого не помічав.

Запитання: Він ніколи не наказував зупинитись перед поштовим кіоском або паперовою крамницею? Чи, може, доручав купити паперу для листів?

Відповідь: Ні.

В одному місці було таке:

Запитання: Ви його вважаєте добрим хазяїном?

Відповідь: Добрих хазяїв не існує.

Запитання: Ви його ненавидите?

Мовчанка.

Запитання: Чи була Луїза Бурже в інтимних стосунках з паном Фюмалем?

Відповідь: Коли б цей кнур лише спробував зачепити її, я б йому показав…

Запитання: Він не пробував?

Відповідь: Ні, і тим краще для нього.

Запитання: Ви його обкрадали?

Відповідь: Пробачте?

Запитання: Нас цікавить, чи не привласнювали ви частину грошей, що відпускались на пальне, на ремонт тощо.

Відповідь: Бачу, що ви його не знали.

Запитання: Він був заощадливий?

Відповідь: Більшого гнилоїда я не бачив!

Запитання: Отже, ви не мали жодних прибутків, крім платні?

В справі Луїзи Бурже Мегре прочитав:

Запитання: Ваш хазяїн ніколи не пропронував вам спати з ним?

Відповідь: Для цього він мав окрему дівчину.

Запитання: Він не перебував в інтимних стосунках з дружиною?

Відповідь: Це мене не стосується.

Запитання: Вам ніхто не пропонував грошей за те, щоб ви впливали на пана Фюмаля або, скажімо, повідомляли про його плани?

Відповідь: Він не піддавався нічиєму впливу і нікому не довіряв своїх планів.

Запитання: Скільки ще років ви сподівались служити в нього?

Відповідь: Якнайменше.

Жермен — та з прислужниць, яка прибирала кімнати, була родом із Сен-Фіакра, де ще й досі жив її брат. Колись він був половинщиком у графа, але після того, як Фюмаль купив маєток, їм обом довелось наймитувати.

Запитання: Як ви опинилися в цьому будинку?

Відповідь: Я була вдова і працювала у брата. Коли пан Фюмаль купив ферму, він запропонував мені переїхати до Парижа.

Запитання: Ви були тут щасливі?

Відповідь: Коли я була щасливою?!

Запитання: Ви любили хазяїна?

Відповідь: Він нікого не любив.

Запитання: А ви?

Відповідь: В мене нема часу думати про це.

Запитання: Ви знали, що брат пані Фюмаль часто ночує на третьому поверсі?

Відповідь: Це мене не стосується.

Запитання: Вам ніколи не спадало на думку, що про це слід сказати хазяїнові?

Відповідь: Хазяйські справи нас не обходять.

Запитання: Ви сподіваєтесь залишитись служити у пані Фюмаль?

Відповідь: Я працюватиму так, як працювала все життя. А робота завжди знайдеться.

На столі задзвонив телефон. Мегре зняв трубку. Дзвонили з комісаріату на вулиці Местр на Монмартрі.

— Ми затримали того типа, якого ви шукаєте.

— Кого саме?

— Еміля Лантена. Він був у бістро біля площі Кліші.

— П'яний?

— Як дим.

— Він нічого не розказував?

— Нічого.

— Привезіть його до Сюрте. Зараз я там буду.

Автоматичного пістолета, з якого було вбито Фюмаля, і досі не знайшли, хоч уже обшукали весь будинок.

Сидячи в одному із крісел в стилі Ренесанс, месьє Жозеф нервово гриз нігті, вже втретє чекаючи допиту.

6. ЛЮДИНА В КЕЛІЇ ТА ВІДБИТКИ ПАЛЬЦІВ НА ПИСЬМОВОМУ СТОЛІ

О п'ятій Мегре прибув до Сюрте. Там уже горіли лампи. Позаду залишився ще один день без сонця. Важко було навіть уявити, що воно ще існує Десь поза товстелезним шаром зловісних хмар.

Увійшовши до свого кабінету, він побачив на столі кілька повідомлень, що стосувались здебільшого місіс Брітт. Публіка не відразу реагує на такі події. Про них починають говорити лише після того, як вони кілька днів підряд не сходять з газетних шпальт. Першим відгукується Париж, потім провінція. Що ж до зниклої англійки, то чутки про неї вже встигли дійти до найвіддаленіших сіл і навіть проникли за кордон. В одному з повідомлень сповіщалось, що її бачили в ігорному будинку в Монте-Карло двоє людей — один із них круп'є. Ця звістка

зацікавила комісара, і він зайшов до інспекторського бюро дати певні вказівки.

В бюро майже нікого не було.

— Патроне, там, за вашим наказом, привели якогось суб'єкта. Він у такому стані, що я вирішив за краще замкнути його в "келії".

Так прозвали невеличку кімнатку в кінці коридора з єдиним віконцем під самою стелею. Відтоді, як один затриманий, не дочекавшись допиту, вискочив через вікно із приймальні, куди його привели, вирішено поставити в колишній коморі лавку та повісити на двері міцний замок. Ця імпровізована "зала для чекання" справді скидалася на монастирську келію.

— А що з ним?

— П'яний як хлющ. Зараз спить. Боюсь, щоб часом не наригав.

Всю дорогу, сидячи в таксі, Мегре думав про Фюмаля і про ті дивні обставини, за яких його спостигла смерть.

М'ясник був страшенно підозріливий — про це свідчили всі факти. Він не належав до простаків. Не можна було також заперечувати, що небіжчик добре знався на людях.

Він був убитий не в ліжку, коли спав, і не з-за рогу, коли менш всього сподівався нападу.

Його знайшли в кабінеті одягненим. Він стояв перед шафою, в якій зберігались досьє, коли хтось вистрілив йому в спину.

Але для цього вбивця мусив безшумно ввійти до кабінету, так, щоб не сполохнути своєї жертви. Це тим неймовірніше, що підлогу застелено килимом лише біля самого письмового столу.

Отже, він знав, що за ним хтось стоїть, і не чекав нападу.

Мегре вже встиг мигцем проглянути папери, які лежали в шафі. Це були здебільшого всілякі угоди, акти про продаж чи купівлю, у яких він нічого не тямив і тому запросив фінансового експерта детальніше ознайомитися з ними.

В цій же шафі знайдено дві пачки паперу, схожого на той, що на ньому були написані анонімні листи, і це завдало чимало клопоту поліції. Моерс спочатку спробував встановити, де виготовлено цей папір, щоб потім опитати всіх кіоскерів, які його продавали.

— Директор мене не питав?

— Ні, патроне.

Чи варто було йти до нього самому, щоб лише сказати, що досі особи злочинця не встановлено? Йому доручено охороняти Фюмаля, а за кілька годин Фюмаля знайшли мертвим. Цікаво, як це сприйняли там, нагорі, — з обуренням чи, навпаки, з почуттям полегшення?

— Дай ключ.

Йшлося про "келію". Мегре пройшов у кінець коридора і, притулившись вухом до дверей, якусь мить слухав, що там робиться. В "келії" стояла тиша. Відімкнувши двері, він побачив на лавці чоловіка, що лежав долілиць, витягшись на всю її довжину.

Хоч Лантена не можна було назвати обірванцем, його костюм був страшенно брудний і пожмаканий, як у людини, що звикла спати не

роздягаючись, де прийдеться. Довгі жирні пасма чорного волосся закривали потилицю.

Мегре торкнув його за плече і струснув. П'яниця застогнав, важко повернув голову, потім сам перевернувся на спину.

— Що вам треба? — насилу пробурмотів він.

— Вам дати води?

Еміль Лантен підвівся й сів, не розплющуючи очей, потім повільно підняв голову і втупився в комісара байдужим поглядом. Він, очевидно, й гадки не мав, де опинився і хто це стоїть перед ним.

— Месьє Лантен, ви в поліції. Я комісар Мегре.

Поступово він починав брати втямки, що з ним сталось, і вираз його обличчя на очах змінювався, — в ньому з'явилися острах і підозрілість.

— Навіщо мене сюди привели? — Лантен облизав пересохлі губи. — Я хочу пити!

— Ходімте до мого кабінету.

Він пропустив Лантена вперед. Той ледве пересував ноги, і можна було не боятись, що він утече.

— Випийте ось це!

Мегре простяг йому повну склянку води і дві пілюлі аспірину. Той покірно проковтнув їх і жадібно випив воду.

В нього було брезкле пом'яте обличчя, червоні повіки, каламутні очі.

— Я нічого не зробив, — мовив він, не чекаючи запитання. — Жанна теж нічого не зробила.

— Сідайте.

Він якусь мить вагався, потім сів скраєчку на стільці.

— Коли ви дізнались, що ваш шуряк мертвий?

Лантен мовчки дивився на нього.

— Вас знайшли на Монмартрі раніше, ніж вийшли вечірні газети. Вам поліцаї щось казали?

Лантен наморщив лоба, силкуючись щось пригадати:

— Поліцаї?..

— Так, ті, що затримали вас у барі.

— Можливо… Так, так… — Він спробував усміхнутись. — Щось таке справді було… Прошу вибачити…

— З котрої години ви п'яні?

— Не пам'ятаю… Давно…

— Ви знали, що Фюмаля вбито?

— Я знав, що ви так і зробите.

— Що зроблю?

— Звалите все на мене.

— Ви ночували на бульварі Батіньоль?

Почувалось, що Лантенові коштувало неймовірних зусиль стежити за думкою Мегре і за своїми власними думками. Язик у нього немов одерев'янів, і на лобі виступили краплини поту.

— Дайте мені щось випити, коли ваша ласка. Хоч крапельку... Інакше я не здужаю говорити...

Лантен не хитрував — Мегре розумів, що похмелившись він нарешті отямиться. Комісару було відомо, яких мук зазнають алкоголіки, коли наближається час приймати звичайну "дозу". Він підвівся, відчинив шафу і, діставши звідти пляшку коньяку, націдив Лантену повну чарку. Той отетеріло дивився на комісара, не знаючи, як дякувати. Досі йому не доводилось пити за кошт поліції.

— А тепер спробуйте відповісти на мої запитання.

— Гаразд! — уже впевненіше промовив він.

— Вчора ви ночували у сестри. Це з вами часто трапляється?

— Щоразу, коли я опиняюсь десь поблизу.

— О котрій годині ви залишили дім Фюмаля?

Він пильно глянув на комісара, немов зважуючи, що відповісти.

— Мабуть, краще казати правду...

— Безперечно.

— Було коло першої години ночі. Можливо, трохи більше… Я прийшов туди надвечір і зразу ліг на диван, бо страшенно втомився.

— Ви були п'яні?

— Мабуть… В усякому разі, напідпитку.

— Далі.

— Потім Жанна, моя сестра, принесла мені вечерю — холодне курча. Вона майже ніколи не їсть разом з чоловіком, їй подають обід нагору. Коли я в неї, вона завжди замовляє холодні страви — курчат, шинку, — і ділить їх зі мною.

— Ви не знаєте, о котрій це було годині?

— Ні. В мене вже давно немає годинника.

— Ви про щось балакали з сестрою?

— Про що ми можемо балакати?

Мегре ніколи не чув трагічніших слів. Справді, про що, вони можуть говорити? Вони обоє вже скотились до того рівня, коли люди не пам'ятають, що з ними було, і байдужі до того, що буде.

— Я попросив у неї випити.

— Як ваша сестра дістає напої? Їх постачає чоловік?

— Не завжди. Найчастіше вона посилає по них мене.

— В неї були гроші?

Він зітхнув і зупинився поглядом на шафі, але комісар залишився незворушний.

— Це така складна річ…

— Що?

— Вся ця історія… Я знав, що не зрозуміють, і тому пішов геть…

— Стривайте, Лантене. Розповідайте все по порядку. Отже, сестра принесла вам попоїсти. Ви попросили в неї випити. Ви не знаєте, котра була година, але було вже темно, правда ж?

— Звичайно.

— Ви пили вдвох?

— Спочатку вдвох. Але після другої чарки їй стало погано, і вона пішла спати. В неї часто бувають приступи ядухи…

— Що далі?

— Я теж ліг і запалив сигарету. Мені хотілось знати, котра година. На бульварі вже все стихло. Машини проходили рідко. Я встав і в самих шкарпетках вийшов на сходи. В будинку вже погасили світло.

— У вас були певні наміри?

— Так. В мене не було ані франка в кишені. У Жанни теж. Фюмаль був страшенний скупердяга, і їй часто доводилось позичати у покоївок.

— Ви хотіли попросити грошей у вашого шуряка?

Лантен криво посміхнувся.

— Просити у Фюмаля? Таке скажете! Цього можна було б і не згадувати, але я вам пообіцяв казати правду, то слухайте. Вам ніхто не розповідав, який він був підозріливий? Він нікому не довіряв і все, що міг, замикав на ключ. Зате його секретарка Луїза завжди тримала певну суму грошей в шухляді свого стола. Небагато — так тисяч по п'ять-шість франків, як правило, в дрібних купюрах та дзвінкими — для всіляких поточних витрат. Це в них називалось — підручний фонд. Отож, коли мені припікало, я й спускався до кабінету і брав кілька стофранкових монет…

— Фюмаль вас ні разу не впіймав?

— Ні. Я остерігався робити це, коли він був удома. А раз чи два він уже спав і нічого не почув та й не міг почути. Я ходжу, мов той кіт.

— Вчора він не спав? Що він вам сказав?

— Він спав непробудним сном, лежачи на підлозі.

— І все-таки ви взяли гроші?

— Я мало не взяв його портмоне. Як бачите, я цілком відвертий. Побачивши його долі, я зразу подумав, що звинуватять у всьому мене і що я не скоро зможу повернутись до цього будинку.

— В кабінеті горіло світло?

— Коли б це було так, я побачив би його, як тільки відчинив двері, і не заходив би…

— Ви увімкнули світло самі?

— Ні. В мене був кишеньковий ліхтарик.

— Ви до чого-небудь дотикались?

— Спочатку я торкнувся його руки. Вона була холодна, і я зрозумів, що Фюмаль мертвий. Потім я відчинив шухляду в столі секретарки.

— Ви були в рукавичках?

— Ні.

Це легко було перевірити. Експерти виявили на меблях в кабінеті численні відбитки пальців. Зараз їх старанно вивчали в лабораторії. Якщо Лантен казав правду, його відбитки зійдуться із знайденими на столі секретарки.

— Ви не бачили пістолета?

— Ні. Спочатку я хотів був тікати, не розповівши нічого сестрі. Потім подумав, що буде краще, коли вона все знатиме. Отож я піднявся на третій поверх, розбудив її і сказав: "Твій чоловік умер". Вона не повірила, і ми разом зійшли вниз, але до кабінету вже не заходили. Я освітив тіло з порога.

— Вона до чогось торкалась?

— Я кажу, що ми навіть до кабінету не заходили. Вона лише сказала: "В нього вигляд справді, як у мертвяка. Нарешті!.."

Так ось чому пані Фюмаль не виявила ніяких емоцій, коли я розмовляв з нею вранці про смерть чоловіка.

— А далі?

— Ми повернулись нагору і випили.

— Щоб відсвяткувати подію?

— Майже. Нам обом раптом стало страшенно весело, і ми навіть сміялись з радощів. Жанна сказала: "Наш батько даремно поспішив повіситись..."

— Ви не подумали, що слід повідомити в поліцію?

Лантен спантеличено зиркнув на нього. Чому, вони мали повідомити в поліцію? Фюмаль був мертвий. Все інше для них не мало жодної ваги.

— Потім я подумав, що мені краще піти геть. Коли б мене знайшли в домі...

— Котра була година?

— Не знаю. Я пройшов аж до площі Кліті і не побачив жодного відчиненого бару. Потім надибав якийсь відчинений ще гадючник, вихилив зо дві чарки і попрямував бульварами аж до площі Пігаль. Там був відчинений бар. Я знов щось хильнув і, мабуть, заснув на лавці. На світанку мене виштовхнули на вулицю, і я пішов далі. Я навіть звернув на бульвар Батіньоль, щоб звідти глянути на будинок...

— Навіщо?

— Сам не знаю, як це сталося. Там уже були поліцаї і машини. Я пройшов, навіть не зупиняючись...

"Ішов", "пішов", "прийшов" — ці слова були мовби лейтмотивом усього, що розповідав Лантен, так само, як "випив", "хильнув",

"повторив"; здавалось, усе його життя складається лише з ходіння від одного бару до другого та безпросвітної пиятики.

— Ви ніде не працюєте?

— Інколи я підробляю на базарі або де-небудь на будівництві.

Він міг би, мабуть, також додати, що іноді жебракував під готелями, відчиняючи двері пожильцям, а то й просто крав на розкладках. Треба було довідатись, скільки разів він сидів у в'язниці.

— У вас є пістолет?

— Коли б він у мене був, я б вже давно його продав, щоб не забрала поліція. Я вже не пам'ятаю, скільки разів мені довелось ночувати у відділку!

— А в сестри?

— Що в сестри?

— У неї є пістолет?

— Пістолет у неї? Одразу видно, що ви її не знаєте, пане комісар… Але я страшенно втомився. Згодьтесь, що я був покірливий і розповів вам усе, що знаю. От коли б ви мені дали ще хоч крапельку…

В його погляді застигло таке відчайдушне благання, що Мегре не витримав. До того ж з нього справді більш нічого не витягнеш. Комісар встав і пішов до шафи. Обличчя Лантена прояснилося.

Наливши йому ще чарку, Мегре раптом запитав:

— Тобі не шкода жінки й дітей?

Він сам не міг би сказати, чому перейшов на "ти", як і тоді з Мартіною.

Лантен скрушно зітхнув, проковтнув коньяк і з докором у голосі сказав:

— Навіщо ви мені про це кажете? По-перше, діти в мене вже дорослі, двоє навіть одружені. Вони не вітаються зі мною, коли ми зустрічаємось.

— Ти не знаєш, хто вбив Фюмаля?

— Коли б знав, то сказав би йому від щирого серця спасибі. А якби був хоробріший, то сам убив би. Я заприсягнув зробити це ще на могилі батька. Сестра про це знає. Це вона мене відмовила. "На каторзі згниєш", — казала. Коли б я був упевнений, що не влипну…

Чи так само думав убивця Фюмаля, чекаючи слушної нагоди, коли можна буде замести сліди?

— Ви хочете ще про щось запитати?

Ні, годі. Мегре вже не було про що його питати.

— Що ти робитимеш, коли я тебе відпущу? — поцікавився він.

Лантен сумно посміхнувся.

— Те, що й досі..

— Я потримаю тебе день-два.

— А пити буде що?

— Завтра вранці тобі дадуть склянку вина. Зроби перепочинок.

В "келії" твердо спати. Мегре подзвонив черговому інспекторові.

— Одведи його в арештний дім. Скажи, щоб дали попоїсти, і нехай собі спить.

Підводячись, Лантен востаннє глянув на шафу, відкрив уже рота, щоб попросити ще хоч півчарки, але не наважився.

— Спасибі вам, — пробелькотів він, виходячи.

Мегре зупинив інспектора.

— Візьми в нього відбитки пальців і передай Моерсу.

Він неквапливо запалив люльку і, сидячи за столом, хвилин десять дивився кудись перед себе, немов про щось мріяв. Потім нараз підвівся і пішов до інспекторської, яка й досі була майже напівпорожня. З сусіднього кабінету долинав якийсь гомін, і, увійшовши туди, комісар побачив усіх тих, хто зранку працював разом з ним в особняку на бульварі Курсель. Бракувало одного лише інспектора Нев'є, який залишився чергувати.

За наказом Мегре, інспектори порівнювали відповіді, які дістали під час допитів. Багатьох довелось допитувати двічі й тричі, а месьє Жозефа п'ять разів викликали до салону і невдовзі знову просили почекати в вестибюлі.

— Невже я не маю права піти й взятися за свої справи? — нарешті не витримав він.

— Ні.

— Навіть пообідати не можна?

— Кухарка подасть вам обід сюди.

Кухня містилась на першому поверсі, за сторожкою. Кухарка була гладка, вже зріла молодиця, якій, здавалось, було байдуже, що відбувалось у домі. Відповідала вона мляво і коротко, але її зауваженням не бракувало певної послідовності.

Запитання: Якої ви думки про пана Фюмаля?

Відповідь: Якої я можу бути думки про нього, коли зовсім його не знаю. Я цілими днями не вилажу звідси. Я тут, а він — там.

Запитання: Невже він ніколи не заходив сюди?

Відповідь: Він іноді викликав мене до себе, щоб дати вказівки. А то ще кожного місяця примушував звітувати.

Запитання: Він був ощадливий?

Відповідь: Зайвих грошей не давав.

Про Луїзу Бурже вона сказала:

Відповідь: Якщо вона й спить з кимось, то в її віці це природно. Зі мною, на жаль, цього більше не трапляється!

А про пані Фюмаль:

Відповідь: Не всі люди однакові.

Чи давно вона вже працює в цьому домі?

Відповідь: Три місяці.

Запитання: Чи не здавалось вам, що тут дивна. атмосфера?

Відповідь: У цих багатіїв чого тільки не побачиш!

І правда, на своєму віку вона вже не вперше працювала у заможних домах.

Запитання: Вам ніде не подобалось?

Відповідь: Я не люблю засиджуватись на одному місці.

І справді, що два-три місяці вона з'являлася в бюро найму, де вже стала постійною клієнткою. Найбільше полюбляла вона тимчасову роботу, здебільшого в іноземців, що жили в Парижі проїздом.

Запитання: Отже, ви нічого не бачили і не чули?

Відповідь: Я міцно сплю.

Мегре лише тому наказав своїм інспекторам взятися за цю копітку роботу, що сподівався, порівнявши різні свідчення, знайти між ними розбіжність, яка може виявитись ключем до розгадки.

Якщо вбивця не Роже Гайярден — а комісар зараз був майже певний цього, — то його слід шукати серед тих, хто живе в самому будинку.

Інспектор Ваше, який того вечора стежив за будинком, підтвердив показання Віктора. Коло восьмої години машина Фюмаля справді в'їхала

у двір. За кермом сидів шофер Фелікс, позад нього — Фюмаль з секретаркою.

Віктор замкнув за ними ворота, які того вечора більше не відчинялись.

Той же самий Віктор потім розповів, що Луїза Бурже піднялась із своїм хазяїном на другий поверх, але залишалась там всього кілька хвилин, після чого спустилась до їдальні.

Там вона повечеряла. Покоївка Жермена понесла вечерю Фюмалю, а Ноємі піднялась до пані Фюмаль.

Цьому не суперечило жодне свідчення.

Після вечері Луїза на якихось півгодини зайшла до кабінету. О пів на десяту вона перейшла двір і попрямувала до себе.

Це, зокрема, підтвердив Фелікс.

Відповідь: Минулу ніч я провів разом з нею у її кімнаті.

Запитання: Чому ви спите у неї, а не вона у вас?

Відповідь: Бо в неї не так тісно.

Луїза Бурже спокійно повторила те, що сказав Фелікс.

З цим не розходились свідчення покоївки Жермени.

Відповідь: Я чула, як вони вовтузились там не менше години. Мені здається, що ця Луїза аж надто вже холодна. Між нашими кімнатами тоненька перегородка, отож мені все чути…

Запитання: О котрій годині ви заснули?

Відповідь: Точно не скажу. О пів на одинадцяту я ще поставила будильник.

Запитання: Ви нічого не чули протягом ночі?

Відповідь: Нічого.

Запитання: Ви знали про те, що Еміль Лантен відвідує свою сестру?

Відповідь: Це всі знали.

Запитання: Хто це "всі"?

Відповідь: Ноемі, кухарка…

Запитання: Як це могла знати кухарка, коли вона не буває нагорі?

Відповідь: Я їй сказала.

Запитання: Навіщо?

Відповідь. А тому що, коли він приходить, їй доводиться готувати на двох.

Запитання: Віктор про це теж знав?

Відповідь: Вікторові я нічого не казала. Не довіряю я йому. Але від нього важко щось приховати.

Запитання: А секретарка?

Відповідь: Мабуть, Фелікс їй розповів.

Запитання: А звідки це стало відомо Феліксу?

Відповідь: Від Ноемі.

Таким чином, в домі всі, за винятком, можливо, самого тільки хазяїна, знали, що в кімнатці на третьому поверсі ночує Еміль Лантен.

Квартира месьє Жозефа була якраз над цією кімнатою.

Запитання: Ви знаєте Еміля Лантена?

Відповідь: Я знав його ще до того, як він спився.

Запитання: Лантена зруйнував його шуряк?

Відповідь: Люди, що збанкрутували, завжди перекладають вину на когось.

Запитання: Ви гадаєте, що він погано вів справу?

Відповідь: Він вважав себе хитрішим, ніж був насправді.

Запитання: І зіткнувся з кимось по-справжньому хитрим?

Відповідь: Нічого не вдієш. В комерції перемагає найкмітливіший.

Запитання: Потім він, мабуть, просив шуряка позичити йому грошей?

Відповідь: Напевне.

Запитання: І марно?

Відповідь: На світі багато невдах. Всіх не врятуєш, хоч би який ти був багатий.

Запитання: Ви зустрічали його в цьому будинку?

Відповідь: Кілька років тому.

Запитання: Де саме?

Відповідь: В кабінеті у хазяїна.

Запитання: Що між ними відбувалось?

Відповідь: Хазяїн виганяв його геть.

Запитання: Відтоді ви його не бачили?

Відповідь: Бачив якось на вулиці біля Шателен. Він був п'яний.

Запитання: Він з вами розмовляв?

Відповідь: Він просив мене переказати його шуря-кові, що той шахрай.

Запитання: Ви знали, що він інколи ночує в цьому будинку?

Відповідь: Ні.

Запитання: Коли б ви про це довідались, то сказали б хазяїнові?

Відповідь: Цілком можливо.

Запитання: Ви не певні?

Відповідь: Я про це не думав.

Запитання: З вами про це ніхто не розмовляв?

Відповідь: Зі мною уникали розмов.

Це було справді так. Слуги не любили месьє Жозефа, і загальне почуття щодо нього найкраще висловила Ноемі.

Відповідь: Він живе в цьому будинку, як миша в стіні. Ніхто не знає — ні коли він іде, ні коли повертається, ні, навіть, що він робить.

Проте свідчення месьє Жозефа щодо минулого вечора збігались з тим, що засвідчили інші. Коло дев'ятої тридцяти месьє Жозеф подзвонив швейцарові, і той відчинив йому хвіртку.

Запитання: Чому ви не ввійшли через чорний хід? Адже у вас був ключ?

Відповідь: Чорним ходом я користувався, коли було пізно або коли повертався просто до себе.

Запитання: Цього разу ви ще затримались на другому поверсі?

Відповідь: Кажу втретє — так.

Запитання: Пан Фюмаль був ще живий?

Відповідь: Як ми з вами.

Запитання: Про що ви розмовляли?

Відповідь: Про справи.

Запитання: В кабінеті більше нікого не було?

Відповідь: Ні.

Запитання: Фюмаль вам не сказав, що когось чекає?

Відповідь: Сказав.

Запитання: Чому ви про це раніше не розповіли?

Відповідь: А мене про це не питали. Пан Фюмаль чекав Гайярдена і знав, чого тому треба. Він сподівався випросити вільготи. Ми вирішили йому відмовити.

Запитання: Ви не залишились, щоб бути присутнім на розмові?

Відповідь: Ні.

Запитання: Чому?

Відповідь: А тому, що я не люблю екзекуцій.

Неймовірно, але це скидалося на правду. Комісар чомусь й раніше не сумнівався, що хоч месьє Жозеф здатний на яке завгодно шахрайство та підлоту, він неспроможний спокійно дивитись у вічі своїй жертві і оголошувати їй вирок.

Запитання: Із своєї квартири ви чули, коли прийшов Гайярден?

Відповідь: Звідти не чути нічого, що відбувається внизу. Можете перевірити.

Запитання: Вам не цікаво було зійти і довідатись згодом, чим це скінчилось?

Відповідь: Я це знав заздалегідь.

Він, мабуть, сам помітив, що висловився двозначно, і тому квапливо додав:

— Тобто я знав, що пан Фюмаль йому відмовить, що Гайярден благатиме, говоритиме про свою жінку, про дітей… Так роблять усі, навіть ті, що живуть з коханками, але з цього нічого не виходить.

Запитання: Ви думаєте, що він убив Фюмаля?

Відповідь: Я вже сказав, що думаю.

Запитання: Ви останнім часом не сперечалися з хазяїном?

Відповідь: Ми з ним ніколи не сперечалися.

Запитання: Скільки він вам платив, месьє Гольдман?

Відповідь: Загляньте в мою податкову книжку.

Запитання: Це все, що ви можете сказати?.

Відповідь: Документи вам скажуть краще.

В усякому разі, ніхто не бачив, щоб він спускався до кабінету Фюмаля. Проте ніхто також не бачив і не чув, як спускався, підіймався, спускався знову разом із сестрою і, нарешті, вийшов крізь чорний хід Еміль Лантен.

За кілька хвилин до десятої перед будинком зупинилось таксі. Звідти вийшов Гайярден, розплатився і подзвонив.

Рівно за сімнадцять хвилин інспектор Ваше бачив, як він вийшов з будинку і попрямував до площі Етуаль, весь час сподіваючись, впіймати таксі.

Ваше не міг стежити за чорним ходом, бо не знав, що такий існує. Чи не винен у цьому сам Мегре, який не повірив в анонімні листи і згодився на нагляд проти волі?

Коли закінчили звіряти свідчення, повітря в кімнаті було сизе від тютюнового диму.

— А тепер, хлопці, вип'ємо по кухлю пива.

Задзвонив телефон. Ляпуент зняв трубку.

— Вас, патроне.

Це був Моерс. Він доповів, що відбитки пальців Лантена виявлено лише на дверній ручці та шухляді письмового стола секретарки.

— Але ж хтось із них явно бреше! — роздратовано вигукнув Мегре.

Інакше треба визнати, що вбивці взагалі не існувало.

7. ПРОСТА АРИФМЕТИЧНА ЗАГАДКА І ЗОВСІМ НЕ ПРОСТА ПАМ'ЯТКА ВІЙНИ

Мегре раював, як, мабуть, рає людина, що опинилась у гарячій ванні після триденної подорожі поїздом. Він знав, що спить, що поруч нього лежить його дружина, що вже минула друга година ночі. Проте

він бачив сон. Та хіба ж не буває вві сні, що людина раптом відчуває себе в цілковитій свідомості? Чи не від того це, що мозок іноді не спить, коли спить усе тіло!

З ним якось сталося щось схоже, коли він ще вчився в ліцеї. Цілий вечір він марно промучився над однією задачею, а коли ліг спати, розв'язання прийшло вві сні. Щоправда, прокинувшись, він не одразу згадав його, але, зрештою, таки згадав.

Зараз відбулось те ж саме. Коли б пані Мегре ввімкнула лампу, вона б, напевне, побачила на обличчі чоловіка глузливу усмішку.

Комісар сміявся з самого себе. Він надто трагічно сприйняв справу Фюмаля і поринув у неї, заплющивши очі. Саме тому він нічого і не побачив. Чи годилося йому в його віці боятись якогось міністра, про котрого, можливо, за тиждень чи два і згадувати перестануть!

Він пішов не з тої ноги. Він знав це з самого початку, з тієї хвилини, як Бум-бум переступив поріг його кабінету. А потім, замість прийти в себе, спокійно викурити люльку, посмоктуючи пиво, щоб вгамувати нерви, він наосліп кинувся туди, куди його штовхав цей гладкий м'ясник.

Так само, як колись в ліцеї, розв'язання цієї задачі прийшло само по собі. Воно спливло в його свідомості немов бульбашка повітря крізь товщу води. Тепер уже можна було перепочити.

Нарешті! Завтра вранці справа Фюмаля скінчиться. Він знову повернеться до цієї кумедної історії з місіс Брітт, щоб знайти її живою чи мертвою.

Головне, не забути розв'язання до ранку. Перш за все, його треба чітко сформулювати, щоб воно не залишилось невиразною здогадкою.

Вкласти в одну-дві фрази. Для істини не потрібно багато слів. Хто це сказав? Байдуже. Отже, в одну фразу, щоб прокинувшись...

Він раптом розплющив очі. В кімнаті було темно. Його сон перервався посередині, але Мегре знав, що істина від нього вже не втече.

Жінка спокійно спала, і він обережно повернувся на спину, щоб було зручніше думати.

Отже, йшлося про одну просту річ, на яку він протягом минулого дня не звернув належної уваги. Згадавши про неї вві сні, він засміявся. Чому?

Він силкувався впіймати нитку думок. Вони стосувалися когось, з ким він уже не раз стикався, і якогось незначного факту. Якого ж саме?

Заспокоєність, що її дав йому сон, змінилась гострою, до болю, напруженістю. Він уперше намагався відновити в пам'яті весь будинок на бульварі Курсель, обличчя його мешканців, всіх, що були з ним якось пов'язані.

Вчора він просидів до десятої вечора в Сюрте, слухаючи, як інспектори звіряють свідчення, і репліки опитуваних гак глибоко запали йому в пам'ять, що здавались рядками із давно знайомих пісень.

Може, розгадка в листах? Тоді вбивця — Луїза Бурже або Фелікс.

Він на мить припустив це. Справді, не було жодних доказів, що анонімні листи писала не секретарка. Мегре не запитав у неї, скільки вона одержувала у Фюмаля. Мабуть, не більше ніж будь-яка інша секретарка. Можливо, менше.

Вона була коханкою Фелікса і не заперечувала цього, хоча й квапливо пояснила:

— Ми заручені. Шофер казав те ж саме.

— Коли ви сподіваєтесь побратись?

— Коли зберемо досить грошей, щоб купити готель у Ж'єні.

Мегре почав підраховувати. Навіть коли припустити, що Луїза й Фелікс, відмовляючи собі в усьому, відкладають повністю свою платню, то й тоді їм довелося б чекати років десять, перш ніж відкривати бодай найменший готель. А люди не згадують про заручини, коли од весілля їх відділяє десятиріччя.

Це було не те, що осяйнуло його вві сні, але й цього не слід було відкидати. Вони, безперечно, сподівалися дістати гроші раніше, а оскільки обоє залишались в особняку на бульварі Курсель, незважаючи на свою відразу до Фюмаля, то дістати ці гроші вони думали саме в нього.

Фюмаль тяжко образив свою секретарку, і хоч кожна жінка нікому не подарувала б такого приниження, Луїза Бурже жодним словом не прохопилась про цей вчинок Фюмаля — ні самому Мегре, ні інспекторам.

Цікаво, чи знав про це Фелікс? І якщо знав, то як він міг простити Фюмалю таку наругу над його коханкою?

Ні, це знов не те. Ця думка теж вірна, але не в ній розгадка.

Мегре знов спробував заснути, але сон не брав: його мозок працював, як заведений годинниковий механізм.

Була ще одна деталь, зовсім свіжа… Метре мало не зціпив зуби, щоб пригадати її, щоб краще зосередитися, й нараз у його пам'яті сплив Еміль Лантен і так виразно, що, здавалось, він чує його голос. Що із сказаного Емілем Лантеном стосувалось Луїзи Бурже? Він говорив не про неї саму, а про щось, з нею пов'язане.

Він признався, що…

Нарешті! Еміль Лантен розповів, що не раз серед ночі спускався в самих шкарпетках до кабінету Фюмаля і брав гроші з шухляди секретарки — іноді навіть по кілька сто-франкових монет.

За ці гроші відповідала Луїза. Звичайно, як це всюди водиться, вона занотовувала всі свої витрати.

Лантен запевняв, що ці крадіжки повторювались регулярно.

А вона мовчала. Невже вона нічого не помічала, не поцікавилась, чому не сходяться в неї рахунки? Навряд. І коли так, то чому це її не стривожило? Чи не тому, що й сама була нечиста на руку? Чи, може, вона знала, хто злодій, і мала підстави тримати язика за зубами?

Йому раптом закортіло викурити люльку. Обережно вислизнувши з-під ковдри, він навшпиньках пішов до комода. Жінка глибоко зітхнула, повернулась на бік, але не прокинулась; він якнайтихше чиркнув сірником і, запаливши, одразу погасив його.

Потім сів у крісло й замислився.

Хоч він і досі не знайшов розгадки, але все-таки зробив певні успіхи. До чого ж він дійшов? А, так, крадіжка в секретарки. Якщо Луїза Бурже знала, хто відвідує ночами кабінет…

Думкою він повернувся до цього кабінету, який Добре йому запам'ятався. Це була простора кімната з двома широкими вікнами, що виходили на подвір'я. Навпроти простяглись колишні стайні з надбудованими на них двома поверхами, де жили слуги.

Комісар побував у цьому будинку. Кімната секретарки, де вона зустрічалася з Феліксом, була розташована на третьому поверсі, якраз навпроти кабінету, хоч і трохи вище.

Він спробував пригадати зміст перших рапортів, зокрема Ляпуентового, який раніше всіх прибув до місця. Чи згадувалось там про штори?

Комісар добре пам'ятав, що вікна було завішено легенькими газовими завісками, які створювали затишок удень, але не могли приховати того, що робиться за ними вночі в освітленій кімнаті.

Крім цих завісок, були ще важкі темно-червоні штори. Чи закривали вони вікна, коли прибув Ляпуент?

Мегре мало не кинувся до телефону, щоб подзвонити йому додому і поставити це запитання, яке раптом видалось йому страшенно важливим. Якщо штори були не спущені; Луїза й Фелікс бачили все, що відбувалось у кабінеті.

Що це йому давало? Чи можна було з цього зробити висновок, що, перебуваючи у себе в кімнаті, Луїза та Фелікс були свідками драми, яка відбулася учора ввечері в кабінеті Фюмаля, і що вони знали, хто вбивця?

В кутку кабінету стояв великий сейф, який можна було відчинити лише завтра, в присутності судді та нотаря.

Що тримав Фюмаль у цьому сейфі? Серед переглянутих уже паперів не було заповіту. Коли запитали Фюмалевого нотаря метра Одуена, той відповів, що про заповіт йому нічого не відомо.

Думки Мегре линули усе далі й далі в цьому ж напрямку, але у комісара не було впевненості, що напрямок цей правильний. Розв'язка, яка прийшла до нього зовсім недавно, коли він спав, була вірнішою, переконливішою.

Лантен не раз заходив до кабінету Фюмаля, коли той спав удома.

Це теж могло відкрити нові горизонти. Щоправда, між кабінетом та спальнею Фюмаля була ще одна "буферна" кімната, але гладкий м'ясник надто не довіряв тим, хто його оточував, щоб спокійно спати.

Нічні візити Лантена відбувались протягом кількох років. Невже м'ясник ні разу не почув підозрілих звуків у своєму кабінеті?

Фюмаль завжди був боягуз. Комісар пригадав, як колись давно, ще коли вони вчились в одній школі, він робив усякі підлоти хлопцям, а коли ті погрожували йому дати прочухана, біг до вчительки або горлав не своїм голосом:

— Не бийте мене!

Цілком можливо, що одного разу він почув, що в його кабінеті хтось ходить. Що ж далі? Мегре уявив, як мав тремтіти Фюмаль, стискаючи в руках пістолет. Навряд чи він наважився висунути носа із своєї спальні. Адже, не знаючи, що в його домі ночує Лантен, він міг запідозрити кого завгодно — в тому числі месьє Жозефа, секретарку і власну жінку.

Чи міг він подумати, що нічного гостя цікавила лише шухляда секретарки? Скоріш за все, що ні. Як же тоді він пояснював собі мету

незнайомого? Чи не "чекав він, що той щохвилини може відчинити двері спальні?..

Це трималось купи. Він ще не дійшов до розв'язки, але вже зробив великий крок уперед. Це пояснювало, чому Фюмаль почав писати самому собі анонімні листи, — йому потрібний був привід, щоб звернутись до поліції.

Він міг би обійтись і без нього. Але це означало б виказати той страх, в якому він жив.

Пані Мегре раптом поворухнулась, відкинула ковдру і скрикнула:

— Де ти?

— Я тут, — відповів він, ще сидячи в кріслі.

— Що ти там робиш?

— Курю. Щось не спиться.

— Ти ще не лягав? Котра година?

Він увімкнув нічник. Будильник показував десять хвилин на четверту. Він вибив люльку і невдоволений пішов до ліжка, вже майже не сподіваючись знайти ту нитку, яку дав сон і обірвало пробудження. Розбудив його запах кави. Перше, що його вразило, це сонячний промінь, який, пробившись крізь свинцеві хмари, завітав нарешті до кімнати.

— Ти ще не став сновидою?

— Наче ні.

— Отже, ти пам'ятаєш, як сидів у кріслі і курив серед ночі.

— Пам'ятаю.

Комісар пам'ятав усе, крім, на жаль, сну, який більш за все хотів би запам'ятати. Він одягся, поснідав і пішки попростував до автобусної зупинки на площі Республіки, не забувши, як звичайно, купити ранкові газети.

Завдяки сонцю, обличчя людей пожвавішали. Повітря вже не віддавало сирістю, хмаряна завіса розвіялася. Бруківка та дахи будинків підсохли, тільки стовбури дерев ще темніли від води.

"Фюмаль, м'ясний король..."

Ранкові газети повторювали повідомлення вчорашніх вечірніх з незначними додатковими подробицями та новими фотографіями. На одній з них комісар впізнав себе. Він саме виходив із будинку на бульварі Курсель, похмурий, в низько насунутому капелюсі.

Його вразив один із підзаголовків.

"В день смерті Фюмаль просив захисту в поліції".

Десь протікало. Цс могло йти з міністерства, де чимало людей, напевне, знали про телефонну розмову між міністром та Фюмалем, або від Луїзи Бурже, яка проговорилась журналістам.

А втім, про це міг прохопитись словом і котрийсь із інспекторів, навіть і не навмисне.

"За кілька годин до свого трагічного кінця Фердінанд Фюмаль побував у Сюрте і повідомив комісара Мегре про анонімні листи з

погрозами, які він одержував останнім часом. Нам також відомо, що в ту мить, коли пана Фюмаля було вбито в кабінеті, інспектор Управління карного розшуку чатував біля його будинку на бульварі Курсель".

Про міністра не згадувалось, але газети давали зрозуміти, що Фюмаль мав неабиякий вплив на певних державних діячів.

Мегре повільно піднявся широкими сходами, привітався з розсильним, поцікавився, чи не викликав його директор, але Жозеф лише хитнув головою.

Глянувши за звичкою на свій письмовий стіл, комісар побачив на ньому теку з донесеннями.

Рапорт судового лікаря підтверджував те, що йому вже було відомо: смерть Фюмаля настала від пострілу з упору, майже впритул. В момент пострілу пістолет був не більше як за двадцять сантиметрів від тіла. Кулю було знайдено в грудній клітці.

На думку експерта по зброї, вбивця користувався автоматичним "Лугером". Такі пістолети носили німецькі офіцери під час війни.

Телеграма із Монте-Карло стосувалась місіс Брітт: в ігорному домі бачили не її, а схожу на неї голландку.

В коридорі затріщав дзвоник: треба було йти доповідати.

Мегре знав, що сьогодні він буде в центрі уваги. Колеги мовчки потиснули йому руку. Їм, краще ніж будь-кому іншому, було відомо, в якому делікатному становищі він опинився, і кожен намагався висловити йому своє співчуття.

Директор, навпаки, здавався аніскільки не стурбованим і бадьоро запитав:

— Що нового, Мегре?

— Розслідування триває.

— Ви бачили газети?

— Щойно переглянув. Вони вгамуються лише тоді, коли когось заарештують.

Для них це справді. знахідка. Ще не розшукали місіс Брітт, як раптом хтось убиває м'ясника — дві нерозв'язані справи одразу. Престиж карного розшуку ще ніколи не падав так низько.

— Роблю все, що можу, — зітхнувши, додав він.

— І вже вийшли на певний шлях?

Він лише знизав плечима. Про який "певний шлях" могла йти мова? Директор прослухав звіти решти комісарів, і, коли всі розходились, Мегре ловив на собі їхні стурбовані погляди.

Повернувшись до свого кабінету, він застав там фінансового експерта. Той почав щось говорити йому, але Мегре слухав одним вухом, — він усе ще сподівався пригадати сон.

Газетярі не знали справжнього стану справ у Фюмаля. За кілька років він зумів створити справжній м'ясний трест.

— За всіма цими операціями відчувається чийсь диявольський розум і неабияке знання юриспруденції, — провадив своє експерт. — Потрібні будуть місяці, щоб розплутати цей клубок зв'язків між різними товариствами та філіями, які контролював Фюмаль. Звичайно, за це візьметься з свого боку і податкове управління.

"Диявольський розум" належав, звичайно, месьє Жозефу: лише після знайомства з ним Фюмаль почав свій шлях від звичайного середнього ділка до "м'ясного короля".

Нехай за це візьметься прокуратура та фінансова інспекція, якщо це їх зацікавить. Його цікавило лише одне — хто вбив Фюмаля в його кабінеті з упору, в той час, як Ваше мерз на тротуарі пі самим будинком.

Пролунав довгий телефонний дзвінок. Питали його особисто. Дзвонила мадам Гайярден — справжня дружина покійного Роже. Вона хотіла знати подробиці. Якась газета Лазурного узбережжя, де вона перебувала з дітьми;— повідомила, що, вбивши Фюмаля, Гайярден сам застрілився в Пюто.

— Щойно я дзвонила моєму адвокатові. За годину виїжджаю кур'єрським до Парижа. Хочу довести до вашого відома, що у цієї хвойди з вулиці Франсуа Першого немає ніяких прав. Ми з Роже ніколи й не думали розлучатись. Мої документи про шлюб у цілковитому порядку. Фюмаль його обікрав, це безперечно. Мій адвокат доведе це, і, як законна спадкоємиця, я...

Тримаючи трубку біля вуха, Мегре лише зітхав і час од часу бурмотів:

— Так, мадам... Гаразд, мадам... — Нарешті запитав — Скажіть, у вашого чоловіка був "Лугер"?

— Що?

— Та нічого. Він брав участь у минулій війні?

— Його звільнили за станом здоров'я. В нього...

— Байдуже чому. Його часом не вивозили до Німеччини?

— Ні. А що?

— Нічого особливого. Ви ніколи не бачили револьвера в своїй квартирі в Нейї?

— Колись бачила. Але він одніс його до цієї… цієї…

— Дякую вам.

Ця мадам Гайярден свого не оддасть. Вона битиметься, мов та самиця, що захищає своїх малят.

Він увійшов до інспекторської, ковзнув поглядом по присутніх.

— А Де Ляпуент?

— Мабуть, у вбиральні.

Він сів.

— Аєвара й досі нема?

Повернувся Ляпуент і, побачивши комісара, який чекав на нього, густо зашарівся.

— Слухай, хлопче… Вчора вранці, коли ти ввійшов до кабінету Фюмаля… Тільки добре подумай… Штори були спущені чи підняті?

— Вони були так, як ви застали. Я їх не торкався, і, по-моєму, ніхто інший їх теж не чіпав.

— Отже, підняті?

— Безперечно, можу заприсягтись у цьому. Я навіть помітив у глибині подвір'я гараж з надбудовою…

— Ходи зі мною.

Ведучи слідство, Мегре мав звичку завжди брати з собою когось із інспекторів. Вийшовши на вулицю, комісар і Ляпуент сіли в невеличку чорну поліційну машину, і до самого бульвару Курсель ніхто з них не розтулив рота. Потім вони вийшли, і Мегре натиснув кнопку дзвоника коло дверей. Їм відчинив Віктор, Він був неголений, і комісар подумав, що зараз він більше скидається на браконьєра, ніж на швейцара.

— Інспектор нагорі?

— Так. Йому щойно понесли каву.

— Хто?

— Ноемі.

— Месьє Жозеф спускався?

— Я не бачив.

— Де мадмуазель Луїза?

— Півгодини тому вона була на кухні. Снідала. Не знаю, де вона зараз.

— А Фелікс?

— В гаражі.

Ступивши крок уперед, Мегре справді побачив за вікном шофера, який діловито порався коло машини, немов нічого й не сталося.

— Нотар ще не приходив?

— Я навіть не знав, що він має прийти.

— Я також чекаю судового слідчого. Коли хтось із них прийде, проведіть до кабінету.

— Гаразд, пане комісар.

Хвилину тому в Мегре на язику крутилось якесь запитання, але зараз він ніяк не міг його пригадати. "Коли б щось важливе, то не забув би", — подумав він і заспокоївся.

На другому поверсі вони побачили інспектора Жанена, який чергував тут після півночі. Він теж був неголений і мало не падав, так хотів спати.

— Нічого не трапилось?

— Все спокійно. Щойно приходила секретарка і запитала, чи потрібна вона мені. Я відповів, що ні, і вона пішла. Сказала, що коли питатимуть, то вона у себе в кімнаті.

— Вона заходила до кабінету?

— Так. Але залишалась там не більше хвилини.

— Шухляд вона не висувала?

— По-моєму, ні. Вона вийшла з чимось червоним у руках, хоч увійшла без нічого.

Мегре пригадав, що напередодні Луїза куталась у червоний шарф. Цілком можливо, що вона забула його в одній із кімнат другого поверху.

— А пані Фюмаль?

— Їй понесли сніданок.

— Вона не сходила?

— Я її не бачив.:

— Іди спати. Не забудь до вечора скласти рапорт.

Червоні штори в кабінеті були все ще підняті. Мегре послав Ляпуента розпитати служниць, чи спускали їх взагалі, а сам підійшов до вікна. Просто перед собою, поверхом вище, він побачив відчинене вікно і молоду жінку, яка ворушила губами, немов щось наспівуючи, і прибирала в кімнаті. Комісар упізнав Луїзу Бурже.

Раптом його осяйнула одна думка, і він підійшов до сейфа, що стояв під стіною якраз навпроти вікна. Чи видно його звідти?

Якщо видно… Комісар щодуху кинувся до дверей, збіг по сходах, перебіг через двір, піднявся вужчими сходами і постукав у двері до секретарки.

— Заходьте! — почулося звідти.

На її обличчі Метре не побачив і тіні подиву.

— А, це ви, — лише промовила вона.

Йому вже була знайома ця простора, грайливо обставлена кімната з радіолою на столику в кутку і потрійним торшером з оранжевими абажурами, його цікавило лише вікно. Він підійшов до нього і, нахилившись, почав вдивлятись у кабінет навпроти. Та було темно. Як він не подумав увімкнути лампи?

— Підіть, будь ласка, і запаліть світло в кабінеті, — Її обличчя залишалось непроникно спокійним.

— Стривайте… Ви знаєте, що лежить у сейфі вашого хазяїна?

На якусь мить вона завагалась.

— Так. Я краще скажу правду.

— То що?

— Кілька досьє з важливими паперами, потім коштовності пані Фюмаль, якісь листи і розписки, а також гроші.

— Багато?

— Так. Йому завжди доводилось тримати вдома значні суми в банкнотах. Щоб уникнути великих податків, він виписував чек лише на частину суми, яку платив, а решту давав готівкою.

— Скільки там, на вашу думку?

— Я не раз бачила, як він відраховував по два-три мільйони.

— Отже, можна гадати, що там кілька мільйонів?

— Якщо тільки він їх не поклав у банк.

— Коли?

— Не знаю.

— Підіть, увімкніть лампи.

— І повернутись сюди?

— Ні. Зачекайте мене в кабінеті.

Обшук кімнати Луїзи Бурже нічого не дав. У неї не було ні "Лугера", ні компрометуючих паперів, ні значних сум грошей, — Мегре знайшов лише три асигновки по тисячі франків та кілька стофранкових монет.

Тим часом секретарка переходила двір. Комісарові здалося, що Луїза надто довго підіймається на другий поверх, але вона могла просто зустріти когось по дорозі.

Лампи нарешті засвітились, і Мегре побачив, як на долоні, весь кабінет Фюмаля. Щоправда, сейф було видно лише наполовину — його праву частину закривала стіна.

Він спробував уявити, де стояв Фюмаль, коли пролунав постріл із "Лугера", але тут легко було помилитись — він міг впасти не відразу, а покотитись, ступивши кілька кроків.

Чи видно було цю сцену з кімнати секретарки? Важко сказати. Зате крізь вікно було добре видно, хто входив до кабінету або виходив із нього.

Він спустився і пройшов через двір, нікого не зустрівши. У вестибюлі на нього чекала Луїза Бурже.

— Сподіваюсь, ваш дослід пройшов успішно?

Мегре кивнув головою. Вона пішла за ним до кабінету.

— Зверніть увагу, що і звідси видно все, що робиться у мене в кімнаті.

Мегре з цікавістю глянув на неї.

— Якщо пан Фюмаль інколи і не спускав штор у своєму кабінеті, у нас з Феліксом були підстави зачиняти віконниці в моїй кімнаті. Зараз вони відчинені, але це нічого не означає. Ми з ним не екзибіціоністи, хоч ви, здається, іншої про це думки.

— Виходить, Фюмаль все-таки інколи спускав штори!

— Звичайно. Наприклад, завжди, коли засиджувався допізна з месьє Жозефом. Я довго не могла зрозуміти, навіщо це. Гадаю, річ у тому, що в ті вечори він одчинив сейф. Там замок з секретом.

— Вам не здається, що месьє Жозеф знає, як відімкнути сейф?

— Навряд.

— А ви?

— І гадки не маю.

— Ляпуент, біжи до месьє Жозефа. Запитай, чи він знає, як відмикається сейф…

Ключ від сейфа знайшли в кишені небіжчика, але відімкнути його було не так просто. Пані Фюмаль не мала жодного уявлення про замок з секретом. Нотар теж присягався, що не знає його будови. Таким чином, крім судового слідчого, довелося запросити на сьогоднішній ранок спеціаліста з заводу, де вироблялись сейфи.

— Ви не вагітна? — раптом звернувся Мегре до Луїзи Бурже.

— Ні. Я не вагітна. Чому ви мене про це запитуєте?

На сходах почулись чиїсь кроки. Прийшов майстер з заводу — високий, худий, з чорними вусами. Він ретельно оглянув сейф, немов хірург пацієнта, якого йому, доведеться оперувати.

— Треба почекати слідчого та нотаря.

— Знаю. Не вперше.

Невдовзі прийшли й вони. Нотар зажадав, щоб була пані Фюмаль, як можлива спадкоємиця, і Ляпуент знов, подався нагору.

Вона була не така п'яна, як напередодні, але, мабуть, все-таки хильнула склянку віскі для хоробрості перед тим, як спуститися: від неї гостро тхнуло перегаром.

Останнім до кабінету ввійшов секретар суду.

— Мені здається, мадмуазель Бурже, що вам тут нічого робити, — мовив Мегре, помітивши секретарку.

Потім він ще не раз пошкодує, що вимовив цю фразу.

Комісар підійшов до Планше, який стояв біля вікна, і між ними почалася неквапліва розмова. Тим часом спеціаліст порався біля сейфа. Не минуло й півгодини, як у ньому щось клацнуло і важкі дверцята повільно відчинились.

Нотар першим підійшов до сейфа і заглянув усередину. За ним стали слідчий і Мегре.

На верхній полиці в кількох безладно розкиданих жовтих конвертах лежали розписки кредиторів, які стверджували одержання тієї чи іншої суми. Нижче виднілись досьє з великою комерційною документацією. Грошей у сейфі знайдено не було.

Відчувши, що позад нього хтось стоїть, Мегре озирнувся і побачив у дверях месьє Жозефа.

— Вони там? — запитав він.

— Ви про що?

— П'ятнадцять мільйонів. В сейфі має бути асигнацій на п'ятнадцять мільйонів франків. Вони були там три дні тому, і я певний, що пан Фюмаль не віддав їх до банку.

— У вас є ключ?

— Я вже відповів вашому інспекторові, що нема.

— А другий ключ взагалі є?

— Навряд.

Ходячи вперед і назад по кабінету, Мегре на мить зупинився біля вікна і побачив у вікні навпроти Луїзу Бурже, яка, щось наспівуючи, все ще порядкувала в своїй кімнаті, немов її аніскілечки не стосувалось те, що відбувалося в домі.

8. ВІКНО, СЕЙФ, ЗАМКОВА ЩІЛИНА, ЗЛОДІЙ І ОСТАННЄ ВІДКРИТТЯ КОМІСАРА

Відомо, що найдовші сни тривають всього кілька секунд. Те, що раптом відчув Мегре, нагадало йому не сон, якого він так і не пригадав, а спалах блискавки серед ночі, коли все навкруги на якусь мить стає чіткішим і виразнішим, ніж навіть у сонячний день.

Пізніше, аналізуючи те, що з ним сталося, він легко відновив у пам'яті всі думки, які осяяли його, і всі почуття. Коли б він умів малювати, то, мабуть, відтворив би все, що було тоді в полі його зору, з ретельністю фламандських малярів.

В кабінеті все ще горіли лампи, і їх світло, зливаючись із сонячним, надавало кімнаті якогось штучного, театрального вигляду, і, можливо, саме через це всі, хто в ній був, раптом здалися йому акторами якогось химерного спектаклю.

Комісар все ще стояв біля вікна. Навпроти, через двір, щось наспівуючи, ходила по своїй кімнаті Луїза Бурже; її золотисте волосся раз у раз спалахувало в сонячному промінні. Нижче, на подвір'ї, Фелікс у синьому комбінезоні мив машину, скеровуючи на неї гумовий шланг, з якого струменем била вода.

Біля столу, в кріслі покійного Фюмаля, вмостився судовий секретар і, піднявши голову, терпляче чекав, коли йому почнуть диктувати. Нотар Одуен та судовий слідчий Планш заглядали в сейф, шукаючи там якісь папери.

Спеціаліст із заводу сейфів скромно сидів у кутку; за два кроки од відчинених дверей стояв месьє Жозеф, не наважуючись підійти ближче. На порозі Ляпуент запалював. сигарету.

Здалось, що на якусь мить життя припинилось, що всі застигли, неначе перед об'єктивом фотоапарата.

Погляд Мегре метнувся од вікна секретарки до сейфа, од сейфа до міцних, дубових дверей, і він зрозумів свою помилку. Під блискучою мідяною ручкою в дверях зяяла велика замкова щілина.

— Ляпуент! — гукнув він.

— Слухаю, патроне.

— Спустись і приведи Віктора.

Всі зачудовано глянули на нього.

— Тільки будь обережний!

Ляпуента теж, видно, здивувало це попередження, але він мовчки пішов виконувати наказ. Комісар глянув на майстра.

— Коли б хто-небудь кілька разів підглядав крізь замкову щілину, як Фюмаль відмикає сейф, чи не міг би він, спостерігаючи його рухи, розгадати секрет механізму?

Спеціаліст зиркнув на двері, потім на сейф, якусь мить і щось зважував, потім впевнено відповів:

— Для мене це було б заіграшки.

— А коли це не спеціаліст?

— Тут головне — терпіння… Досить було простежити за всіма рухами і запам'ятати, скільки разів слід повернути той чи той диск.

Внизу грюкнули двері, почулись чиїсь швидкі кроки, і Мегре впізнав голос Ляпуента, який запитував Фелікса:

— Ви не бачили Віктора?

Тепер у комісара не було жодного сумніву, що він відкрив істину. З протилежного вікна виглянула Луїза Бурже, і Мегре здалось, що вона чомусь хитро осміхається. До кабінету вбіг Ляпуент.

— Патроне, його ніде не видно, — спантеличено вигукнув він. — Я оглянув увесь перший. поверх. Нагорі він також не може бути — я весь час стежив за сходами. Фелікс каже, буцімто чув, як кілька хвилин тому хтось вийшов через центральний вхід.

— Подзвони до Сюрте. Повідом його прикмети. Нехай негайно оповістять залізничну поліцію та жандармерію провінції. Зв'яжись з сусідніми комісаріатами…

Починалось звичне полювання на людину. За кілька хвилин в околицях Парижа на всіх перехрестях з'являться машини з потужними гучномовцями, і весь час звужуючи коло, водії сповіщатимуть прикмети злочинця. Поліцаї в мундирах та інспектори в цивільному почнуть прочісувати вулиці, заглядаючи в кафе, розпитуючи перехожих.

— Ти знаєш, як він одягнутий? Досі він з'являвся лише в лівреї.

— У нього є темно-синій костюм, — втрутився раптом месьє Жозеф.

— А який капелюх?

— Він завжди ходив без капелюха.

Коли Мегре наказав Ляпуентові привести Віктора, в нього не було цілковитої, впевненості, що той убивця. Інтуїція? Хто зна. З самого початку він не сумнівався, що приводом до вбивства були ненависть і бажання помститися. Ні втеча Віктора, ні той факт, що з сейфа зникли п'ятнадцять мільйонів, не суперечили цьому. "Скоріше, навпаки, — подумав він. — Селянин не забуває про власний зиск, навіть коли ним керують найпалкіші пристрасті".

Комісар мовчав, намагаючись не дивитися у звернені до нього очі присутніх. На душі в нього було прикро од усвідомлення своєї невдачі? Він надто довго брів до істини — і тепер важко було передбачити, чим усе це скінчиться.

Слідчий Планш, новак у своїй справі, боязко промовив:

— Ви гадаєте, що це він?

— Я певен цього.

— Він захопив із собою всі ці мільйони?

— В цьому можна було не сумніватись. Хоч він їх міг також заховати де-небудь поза будинком, щоб узяти згодом.

Монотонним голосом Ляпуент сповіщав по телефону прикмети Віктора. Комісар, важко ступаючи, спустився сходами на подвір'я, пройшов повз Фелікса, який усе ще мив машину, піднявся на третій поверх і штовхнув двері до кімнати секретарки.

— Ви знали? — коротко запитав він.

Вона не наважилась заперечувати і лише сказала:

— Признайтесь, що ви мене підозрювали.

Не відповідаючи, Мегре сів на край ліжка і почав набивати люльку.

— Як ви дізнались? — запитав він. — Ви бачили?

Він показав на вікно.

— Ні. Щойно я вам казала правду. Я завжди кажу правду. Брехати я не наважуюсь, бо зразу червонію.

— Ви справді зачиняли віконниці?

— Справді. Річ у тім, що мені доводилось зустрічати Віктора там, куди він не повинен був заходити. Він уміє ходити безшумно, як той привид. Я не раз мало не скрикувала від страху, коли він раптом з'являвся поруч.

"Він ходив просто, як браконьєр!" — подумав Мегре. Секретарка показала йому на електричний дзвоник у кутку кімнати.

— Ось бачите. Його встановили, щоб пан Фюмаль міг викликати мене, коли йому захочеться. Іноді це траплялось пізно ввечері. Я змушена була одягатись і йти до нього, бо після того, як він вечеряв із знайомими в ресторані, завжди була термінова робота. Отоді я й зустрічала Віктора на сходах.

— Він вам не пояснював, що він там робить?

— Ні. Але він дивився на мене так, що…

— Як?

— Ви самі знаєте.

І справді Мегре сам усе розумів, але хотів почути це з уст Луїзи.

— В цьому будинку між усіма була мовчазна змова. Ніхто не любив хазяїна. У кожного з нас була своя таємниця.

— Навіть у вас — від Фелікса.

Вона справді легко червоніла.

— Що ви маєте на увазі?

— Вечір, коли Фюмаль наказав вам роздягтись…

Вона підійшла до вікна і зачинила його.

— Ви казали про це Феліксу?

— Ні.

— А скажете?

— Навіщо? Просто я дивуюсь, як ви це стерпіли?

— Я хочу, щоб ми одружились…

— І відкрили готель у Ж'єні?

— Що ж у цьому лихого?

Цікаво, що для неї було важливіше — стати дружиною Фелікса чи хазяйкою готелю на березі Луари?

— Де ви візьмете стільки грошей?

Еміль Лантен брав гроші в її шухляді. У Луїзи Бурже, напевне, теж була своя система.

— Можу сказати… Тут нема нічого протизаконного.

— Я слухаю.

— Директор "Північних м'ясобоєнь" цікавився певними даними, які проходили через мої руки. Тут довга історія… Одне слово, це давало йому змогу комбінувати з чималим зиском для себе. Зібравши ці дані, я телеграфувала їх йому, а він за те щомісяця переказував мені досить значну суму.

— А як решта директорів?

— Я певна, що кожен з них по-своєму обкрадав його, але вони обходились без мене.

Виявляється, що цей підозріливий, підступний Фюмаль був оточений людьми, які його постійно обдурювали. Він нікому не довіряв, за всіма шпигував, усім погрожував, намагаючись придавити всіх підлеглих силою своєї влади. А в його власному домі, потай від нього, ночував чоловік, який спокійно їв і пив за його рахунок і навіть іноді серед ночі крав гроші в його кабінеті, за кілька кроків від того місця, де він спав.

Його особиста секретарка працювала не стільки на нього, як на одного з його директорів.

Цілком можливо, що найбільше грів руки його друг і порадник — месьє Жозеф. В нього досить кмітливості, щоб заплутати свої сліди так, що найкращий фінансовий експерт там ногу зламає.

Щоб мати особистого охоронця, він врятував від каторги свого земляка браконьєра. Це була, мабуть, нелегка справа, і він чекав від нього вдячності.

Проте цей самий Віктор ненавидів його більш за всіх. Це була невгамовна й живуча ненависть селянина, яка лише розгорається з часом. Так само він ненавидів лісника і підстрелив його, як тільки випала нагода.

Він, мабуть, довго чекав такої ж нагоди, щоб поквитатись з Фюмалем. Просто вбити його він міг би давно; йому потрібно було знати, що це мине безкарно. Що дало йому таку впевненість зараз? Чи не мільйони, які він водночас прихопив?

Учора він не заперечував, що після вбивства лісника йому допомогли обійти закон Фюмалеві гроші. Фюмаль, видно, добре знав, кому їх підсунути. До речі, що казав Віктор про свого прокурора? "А ви знаєте його ім'я?"

Варто поцікавитись, де тепер цей добродій. Доведеться піднімати архів. Та все це потім. Зараз треба довести справу до кінця.

— Віктор був на фронті?

— Точно не знаю. Здається, був.

— А де його застала окупація?

— В селі.

Він міг дістати "Лугера" під час відступу німців. Цілком можливо, що в нього є цілий арсенал де-небудь в схованці в лісі.

— Навіщо ви його попередили? — з докором у голосі запитав Мегре.

— Про що?

Вона сама відчула, як зашарілась, і це її обеззброїло.

— Я зустрілася з ним, коли ви послали мене ввімкнути світло. Він стояв на сходах, помітно схвильований.

— Чим?

— Хто зна! Можливо, він не сподівався, що будуть відмикати сейф. А може, підслухав вашу розмову з інспектором і зрозумів, що ви натрапили на слід.

— Що ви йому сказали?

— Я сказала: "Краще негайно тікайте". По-моєму, це його анітрохи не здивувало.

— Навіщо ви це зробили?

— А тому, що, вбивши Фюмаля, він зробив усім послугу.

Вона визивно глянула на комісара.

— І, крім того, я відчувала, що ви дійдете істини. А тоді вже було б запізно.

— Признайтесь, що ви теж нервувались.

— Звичайно. Адже ви спочатку запідозрили нас із Феліксом, а у нього теж був "Лугер". Він привіз його з Німеччини після війни і хотів зберегти як пам'ятку. Коли я про це дізналась, то зажадала, щоб він кинув його в Сену. Він пообіцяв так зробити, але хто зна...

— Коли це було?

— Торік.

— А чого ви боялись?

— Він у мене такий ревнивий і... гарячий. Коли розлютується, то нічого не тямить... Я боялась за себе.

Це могла бути правда: вона не почервоніла.

Вся паризька поліція була на ногах. Чорні машини з водіями в уніформах нишпорили по всьому району, перехожих зупиняли на вулицях і вимагали показати документи, в барах та ресторанах люди в цивільному про щось таємниче шепотілися з барменами та метрдотелями.

— Віктор уміє водити машину?

— Коли б умів, то пан Фюмаль взяв би його замість Фелікса.

Коли це так, навряд чи він встигне далеко втекти.

— Ми ще довго повинні тут залишатись? — запитала Луїза Бурже.

— Днів два-три, не більше. Доведеться ще закінчити з формальностями. Вас усіх, мабуть, ще раз опитають.

Побачивши Мегре, Фелікс кинув на нього недовірливий погляд і помчав до своєї нареченої. Невже він влаштує їй сцену ревнощів за те, що вона залишалась так довго на самоті з комісаром?

Мегре вийшов на вулицю і попрямував до найближчого бістро на бульварі Батіньоль, де вже був учора. Бармен, видно, мав добру пам'ять.

— Пива? — запитав він.

Комісар похитав головою. Сьогодні йому не хотілось пива. В барі приємно пахло коньяком, і хоч було ще рано, він несподівано для самого себе промовив:

— Чарку мартелі.

Невдовзі він замовив другу, потім третю.

Все-таки цікаво, що ця драма почалася так давно, в маленькому глухому селі Сен-Фіакрі, де вперше побачили світ Фердінанд Фюмаль і він сам. Байдуже, що один з них народився в чужому маєтку, другий — в м'ясній лавці, а третій — в дерев'яній халупі край села.

Мегре знав людей, серед яких вони зростали, дихав повітрям, яким вони дихали, і йому здавалось, що він глибоко їх розуміє.

Чи справді йому буде приємно, коли це полювання на вбивцю закінчиться успіхом і Віктор зійде на ешафот?

Він би не знав, що відповісти, коли б його раптом про це запитали. Думок не було, була лише низка образів, що линули один за одним,

заступаючи стойку з каламутним дзеркалом та рядами пляшок. З самого початку Фюмаль повівся так визивно з комісаром лише тому, що з дитинства ненавидів його як сина графського управителя, котрий був втіленням самого графа в очах селян.

Віктор, напевне, вважав своїми ворогами всіх тих, хто не блукав разом із ним по лісах, а жив у кам'яних будинках і не воював з жандармами та лісниками..

Фюмаль страшенно помилився, коли привіз його до Парижа і зачинив у цій гранітній коробці на бульварі Курсель.

Для Віктора цей розкішний особняк нічим не відрізнявся од в'язниці. Він жив у своїй сторожці, немов той ховрах у норі, мріючи, мабуть, про ранкову росу на траві і дичину, що потрапила в пастку.

Тут у нього не було рушниці, як там, у лісі, зате він привіз з собою "Лугера" і, мабуть, не раз гладив його з ностальгічною тугою.

— Хазяїне, ще одну! — промовив він, але тут же передумав. — Ні, годі!:

Йому вже не хотілося пити. В цьому не було потреби. Він мусив закінчити справу Фюмаля і взятися, нарешті, як слід за пошуки англійки.

9. РОЗШУК ЗНИКЛИХ

Газетний заголовок, який найкраще визначив становище, звучав так: "Подвійна невдача Управління карного розшуку".

Це означало — подвійна невдача Мегре.

З готелю "Сен-Лазар" раптом зникла туристка. Бачили, як вона ввійшла до бару, вийшла звідти, проминула сержанта поліції і немов розтанула в повітрі.

З приватного особняка на бульварі Курсель об одинадцятій годині ранку, коли в будинку була поліція та представники суду, непомітно вийшов чоловік. Це був убивця і не самого лише "м'ясного короля", але й лісника, він мав прикмети, що зразу впадали в око, але теж безслідно зник. Можливо, при ньому була зброя. В його кишенях лежало вкрадених п'ятнадцять мільйонів франків. В Парижі була тільки одна людина, з якою він був знайомий, але й та поза всякою підозрою. Увечері того ж дня, мабуть, боючись ще більшого скандалу, міністр наказав припинити поліційні облави, бо, на його думку, вони лише розбурхують пристрасті населення.

Проте розшук тривав. Оповіщена паризьким Сюрте поліція багатьох країн день у день вела розшук зниклих.

Першою знайшли англійку живу й здорову. Це вже була не місіс Брітт — вона встигла змінити прізвище на місіс Маклей, вийшовши заміж за одного літнього, але ще вельми енергійного австралійського фермера. Їй неважко було переконати чоловіка продати ферму й відкрити готель-пансіонат для туристів.

Правда, ні французька, ні англійська поліція не могли похвалитись, що знайдення місіс Брітт-Маклей — їхня заслуга. Це трапилось цілком випадково — один із туристів, який колись був у спільній з нею групі, вирішив відвідати антиподів і, зупинившись на ніч в придорожньому готелі біля Сіднея, впізнав в особі його хазяйки свою давню знайому.

Вона відмовилась давати будь-які пояснення. Ніхто й не, наполягав. Адже за нею не значилось жодного злочину. Як вона зустріла свого судженого? Як зникла з готелю і залишила Францію? Це її власна

справа, яка нікого не стосується. Містер Маклей вигнав у три вирви журналістів, коли ті почали випитувати у неї подробиці.

Про Віктора не було нічого чути цілих п'ять років, але його ім'я і прикмети весь час залишались у блокнотах тисяч поліцаїв у десятках країн.

Одного грудневого дня шербурзька портова поліція затримала чоловіка, який щойно зійшов з товарно-пасажирського пароплава, що прибув із Панами. Він був майже в лахмітті і мав страшенно змучений, хворобливий вигляд. Його паспорт на ім'я Анрі Соера був давно прострочений.

— Прошу йти за мною, — сказав поліцай, обмінявшись поглядом із своїм колегою.

— Навіщо?

— Проста формальність.

За кілька хвилин Анрі Соер сидів перед інспектором портової поліції, який скептично розглядав його паспорт.

— Як твоє ім'я?

— Там же написано — Анрі Соер.

— Де ти народився?

— В селі… Тобто в Страсбурі.

— То в селі чи в Страсбурі?

— Прочитайте самі.

— А де ти ходив до школи?

— Там же… в Страсбурі.

— Це часом не на набережній Сен-Нікола?

Інспектор назвав ще кілька вулиць, площ, готелів, ресторанів.

— Це було так давно, — зітхнув пасажир, обличчя якого вкрилося потом.

Він, мабуть, схопив лихоманку в тропіках, бо його тіло почало раптом конвульсивно здригатись.

— Як твоє ім'я?

— Я ж вам сказав.

— А насправді?

Затриманий не здавався, хоч йому, видно, ставало все гірше.

— Де ти дістав цей паспорт?

— Там усе написано.

— Оце й дивно — паспорт у тебе не фальшивий, а ось ти — не той. Дай руку!

За хвилину на двох аркушах білого паперу зачорніли відбитки пальців.

— Що ви з ними робитимете?

— Перешлю до Парижа! Там зразу скажуть, хто ти.

— В такому разі… — зітхнув затриманий.

— Твоє ім'я?

— Віктор Ріку.

Цього не чекав навіть сам інспектор. Підійшовши до картотеки, він вийняв одну з карток.

— Віктор з бульвару Курсель?

За десять хвилин Мегре, який, сидячи в своєму кабінеті, саме розбирав донесення, почув протяжний телефонний дзвоник і взяв трубку. Доповідав інспектор шербурзької поліції.

Другого дня в тому ж кабінеті перед ним, з байдужим виразом приреченості на жовтому, змученому обличчі, сидів його давній знайомий.

— Як тобі вдалося виїхати з Парижа?

— Дуже просто. В мене був паспорт на чуже ім'я, а на розі мене чекала міністерська машина.

— Як це сталося?

— Ви, мабуть, пам'ятаєте, що п'ять років тому міністром внутрішніх справ був пан Бруйяр. Ми познайомились, коли мене мали судити, за лісника… Тоді він був прокурором і страшенно боявся пана Фюмаля. Він

робив усе так, як той хотів… Хазяїн дав йому за мене п'ятсот тисяч франків і, здається, взяв розписку… Але мені прокурор сказав, що мене виправдають, якщо я пообіцяю зробити йому послугу, коли він до мене звернеться. Ставши міністром, він якось подзвонив мені в сторожку, і ми зустрілись в парку Монсо. Він хотів, щоб я викрав його розписки із сейфа пана Фюмаля. Вони лежали зверху в блакитному конверті. Хазяїн при ньому якось вийняв їх і погрожував, чи що… Сказав, що я можу нічого не боятись, коли передам їх йому. А я вже давно хотів тікати від хазяїна, та він казав, що відправить мене на каторгу… Ну, а решту ви знаєте.

— Отже, паспорт дав тобі сам Бруйяр?

— Після того, як я передав йому конверта. Там була ціла купа якихось папірців. Він же й одвіз мене в Орлі… А звідти я полетів до Ріо-де-Жанейро. До речі, де він зараз?

Мегре мовчав, хоч йому було відомо, що три роки тому, після чергового падіння уряду, Оскар Бруйяр змушений у був сам тікати за кордон, бо виявилось, що він занадто активно співробітничав з німцями за часів окупації.

— "Лугера" ти дістав теж від нього?

— Ні. Пістолет у мене був.

— Скільки ти взяв грошей?

— П'ятнадцять мільйонів. Але п'ять довелось оддати пану Бруйяру.

Опинившись в Ріо-де-Жанейро, Віктор спочатку хотів стати фермером, але виявилось, що там усе не так, як удома, — орної землі було обмаль, усюди буяли непрохідні тропічні ліси. Він почав учащати до барів на околицях бразільської столиці, де його п'яного обікрали. За два

роки від десяти мільйонів не залишилось ані су, і він був змушений іти працювати.

— Я більше так не міг. Тому й повернувся.

Газети, які колись зчиняли такий галас навколо нього, обмежились коротким повідомленням про його арешт — усі вже давно забули про справу Фюмаля.

Віктора навіть не судили. Оскільки свідки роз'їхались невідомо куди, слідство затягувалось, і за кілька місяців після повернення він тихо помер у тюремній лікарні, де його тричі навідав комісар Мегре.